
BÖLÜM 5

ÂŞIK ŞENLİK ve ŞİİRLERİNDE DEĞERLER

Öğr. Gör. Fırat Yardımcıel

Giriş

Küreselleşen ve dijitalleşen dünyada toplumların varlığı, maddi ve manevi değerlere bağlılık düzeyleri ile ölçülmektedir. Bireylerin ve toplumların sahip olduğu manevi değerler arasında da kuşkusuz âşıkların (halk ozanlarının) yeri yadsınamaz. Toplumların sahip olduğu kültürel, toplumsal ve etik değerler aynı zamanda içinde yaşanan toplumun hafızasını da oluşturmaktadır.

Âşık edebiyatının günümüze kadar geçirdiği değişim ve dönüşümlerin belirlenip incelenmesi hem zor hem yoğun emek istemektedir. Sözlü kültürün ürünleri yazıya geçmediği süre zarfında zamana karşı direncini kaybetmektedir. Bu bağlamda Âşık Şenlik'in elde edilen şiirleri dışında da eserlerinin olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya konu olan eserler, daha önce farklı araştırmacılar tarafından kayıt altına alınmış şiirlerden oluşmaktadır. Dilaver Düzgün yaşanan bu zorluğu şu şekilde aktarmaktadır:

“Türklerin Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'da yeni bir yerleşik medeniyet kurmaları, yeni bir dinî benimsemeleri, şiir ve musiki alanlarında birtakım değişiklikleri kabullenmeleri gelir. Tarihsel seyri izlemeyi güçleştiren bir başka faktör de âşık edebiyatının, sözlü kültürün ürünü olması, bu ürünlerin çoğu kez yazıya geçirilmemesi, ilk dönemlerde yazıya geçirilen belgelerin bir kısmına henüz ulaşılammış olmasıdır.” (Düzgün, 2011)

Âşık kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde “bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse; birbirini seven bir çiftten kadına oranla genellikle erkeğe verilen ad; halk ozanı” şeklinde farklı tanımlar

içermektedir. Âşık, Anadolu'da ve Azerbaycan sahasında destansı şiirler söyleyenler içinde kullanılmış bir kavramdır. Âşıklık kavramını, Metin Ekici şu şekilde dile getirmektedir: Arapçada aşk anlamına gelen "ışk" kelimesinden türetilen "âşığ" kelimesi, daha özel anlamda ise "âşık" kavramı mutsuz aşk ilişkilerinden dolayı gezip dolaşan "âşık-şair" bütünlüğünü kazanmış bireyleri ifade etmektedir (Ekici, 2014). "Ozan veya halk ozanı" olarak bilinen âşıklar, genellikle şiirlerini ve eserlerini saz eşliğinde dile getirirler. Bu bağlamda halk hikâyelerinin ve destansı şiirlerin anlatıcısını ifade etmek için "saz şairi" kavramı da kullanılmıştır.

Âşık Baykan'dan günümüze birçok aşığa ev sahipliği yapmış olan Kars, Ardahan ve Erzurum coğrafyası âşıklar ve âşık edebiyatı için fabrika görevi görmüştür. 19. yüzyılda Anadolu topraklarında yetişen, ulusal ve evrensel değerlerin yarınlara ulaşmasında köprü görevi gören hâk ve halk şairi Âşık Şenlik'i daha yakından ve detaylı olarak tanımak için onun hayatını, şiirlerini ve şiirlerinde iletilen kök değerleri genel hatlarıyla vermeye çalışacağız.

1. Âşık Şenlik

Âşık Şenlik, 19. yüzyıl Anadolu'nun ücra köşelerinde biri olan günümüzde Ardahan ilinin sınırları içinde yer alan Çıldır ilçesinin Suhara (Şenlik) köyünde dünyaya gelmiştir. İlerleyen süreçte *Âşık Şenlik* olarak ün salacak bu çocuğa, toplumsal saygınlıktan ve geleneklerden dolayı ana dedelerinin ismi olan *Hasan* ismini verirler. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber bazı araştırmacılar tarafından 1850 yılı olarak tarif edilmektedir (Alptekin & Coşkun, 2006; Aslan, 1975; Günay, 2008; Yıldırım, 2018) Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu, Orhan Özbek, İslam Erdener, Nusret Feridun gibi bir gurup araştırmacı tarafından ise 1848 olarak kabul edilmektedir.

Tamamı dokuz dörtlükten oluşan ve Binali Şenlik'ten alınan aşığıdaki dörtlükte ise Şenlik Baba'nın 1850'de doğduğundan bahsedilmektedir (Alptekin & Coşkun, 2006):

*"Zişan oldu 1850'de
Aldı bu menzili Baba Şenliği
On yedide ilmi irfana erdin
Okudu gazeli Baba Şenliği"*

Molla Kadir ve Zeliha'dan doğan Hasan, köydeki diğer çocuklar gibi yetişir. Gündüzleri hayvanlara bakar, çobanlık yapar akşamlar ise âşık meclislerine katılıp âşıklardan divaniler ve koşmaları; büyüklerden menkıbeleri; köy imamından Ahmediye, Battalgazi ve Hz. Ali'nin Cenklerini dinlerdi.

Hasan ilk çıraklık eğitimini Lebisli Âşık Nuri'den alır. Âşık Nuri'den altı ay boyunca saz çalmayı, âşıklık töresini ve diğer konulardan dersler alır (Alptekin & Coşkun, 2006; Oğuz, 2003). Üç aylık bir süre zarfında Âşık Hasta Hasan'a da çıraklık yapmıştır (Alptekin, 1989). Âşık Şenlik daha çok Borçalı saz gelenekleri üstünde yetişmiştir (Memmedli & Memmedova 2015).

Gençlik döneminde (14-15 yaşlarında) avcılığa merak saran Hasan, kendi köyü olan Suhara ile Zinzal köyü arasındaki kırlarda yaban ördeği avına çıkar. Av esnasında olduğu yerde uykuya dalar ve rüya görür. Günay (2008) rüya esnasında yaşananları şu şekilde belirtir: "Hasan'ın karşısına çıkan bir pir, onu cennet bahçesine götürür. Hz. Muhammed'in cemalini ona gösterir, Pir Hasan'a cennet bahçesinden su içirir, isminin Salatı olduğu söylenen sevgiliyi de cennet bahçesinde görür. İlahi kudretten Arapça, Farsça ve İmran lisanı (İbranice) öğrenir. Hasan'a Şenlik mahlası verilir (akt. Yıldırım, 2018)." Hasan'ın eve gelmediğini görüp telaşa kapılan ailesi, Hasan'ı aramaya başlarlar. Üç günlük bir arayışın sonunda Hasan dayısı İbrahim tarafından Kulaklar'da av siperleri içinde baygın bir şekilde bulunur (Alptekin & Coşkun, 2006). Hasan eve getirildikten sonra yapılan müdahaleler sonucunda akşama doğru kendisine gelip, dalgın ve durgun bakışlarla etrafını gözlemlemeye başlar. Bu durumdaki garipliği sezen hane halkı köy imamından destek ister. Köyün imamı Şavşatlı İbrahim Hoca, Hasanın yatağına yanaşarak ne olduğunu sorduğunda, Hasan yatağında doğrularak ağır bir makam ile başından geçenleri aşağıdaki şiirle anlatmaya başlar (Yıldırım, 2018):

*Rüya-yı âlemde yattığım yerde
Nece yüzmin hayal guşuma geldi
Üğ be üğ cismime saldı bir ateş
Sevdiğim Salatın düşüme geldi*

*Aynına geymişti gaflet lüzumu
Kör oluban açmayaydın gözümü
Bir tagayyır keyfte gördüm özümü
O kadar möhübbeti hoşuma geldi
Şenlik'em hâkine gettim yüzünen*

*Bir kelme danıştım şirin sözünen
Hayf ki bakmadım kıyar gözünen
Sürahi gameti karşıma geldi*

İnsanların söylediklerinden bir şey anlamadıklarını fark eden Âşık Şenlik onlara şu dörtlükleri okumaya başlar (Alptekin & Coşkun, 2006; Yıldırım, 2018):

*Yığılın ahbablar yaran yoldaşlar
Bir sağalmaz derde düştüm bu gece
Hikmet-i pir ile ab-ı Zülâlden
Kevser bulağından içtim bu gece*

*Gudret mektebinden verdiler dersi
Zahirde göründü arş ile kürsi
Hıfzımda derc oldu Arabî Farsî
Lügat- i İmran-ı geçtim bu gece*

*Sefil Şenlik haktan buldu kemali
Bu fikirde vasf-ı hâlim demeli
Bedirlenmiş gördüm güzel camali
Tağayyır hal oluf şaştım bu gece*

Yapılan çalışmalar ve mevcut kaynaklar Âşık Şenlik'in dinî eğitim dışında (Anne, baba ve köy imamından almıştır.) herhangi bir eğitim almadığını bundan dolayı okuryazar olmadığı konusunda hemfikirdir (Alptekin, 1989; Alptekin & Coşkun, 2006; İçel, 2009).

İki evlilik yapan Şenlik, ilk evliliğini Karahanlı Abdullah Ağanın kızı "Mürvet" ile ikinci evliliğini ise bade içip rüyasında gördüğü Nesip Ağa'nın kızı "Hürü" ile yapar. Şenlik Baba'nın Mürvet Hanım'dan Hanife ve Mehmet; ikinci eşi olan Hürü'den ise Gülhanım, Kasım, Fatma, Gülenaz, Namaz, Haley adında çocukları olur. Âşık Şenlik sadece divani, taşlama ve koçaklama tarzında şiirleri söyleyip saz çalmamış, aynı zamanda "Sevdakar Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi (1881), Latif Şah ile Telli Mihriban Hikâyesi (1873), Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi (1893)" adlı halk hikâyelerinde musannifidir.

Şenlik usta-çırak ilişkisi ile birçok çırak yetiştirmiştir. Bunlara "Hicrani, Âşık Ahmet, Âşık Süleyman, Âşık Asker, Âşık İbrahim, Âşık Mevlit, Bala Kişi, Âşık Kurban, Âşık Hasanbalı, Âşık Mehmed, Âşık Asker, Âşık Kurban, Âşık Süleyman, Âşık Demirkaya, Âşık Emrah, Âşık Balıbey, Calalı Âşık Hü-

seyin Ural, Revanlı Bala Mehemmed, Revanlı Âşık Ali, Bayram, Âşık Kasım, Gülistan Çobanoğlu” gibi âşıklar örnek olarak verilebilir (Alptekin, 1989; Alptekin-Sakaoğlu 2006; İçel, 2009).

1913 yılının yaz veya sonbahar aylarında Revan Hanı oğluna Gence Hanın kızını alır. Gelenek ve göreneklere gereği düğün âşıkların saz ve sözü eşliğinde başladığından bu düğüne farklı bölgelerden birçok âşık iştirak eder. Revan geleneklerine göre hanlardan biri “Toy Babası” olmalıdır. Dönemin kültürel yapısından kaynaklı *toy babalığı* hem şeref hem de gösteriş anlamlarını barındırdığından düğüne toy babası olmak isteyen hanlar arasında büyük çekişmeler meydana gelir. Her bir hanın kendi himayesinde usta âşığı veya hikâyecisi bulunur. Hanlar arasındaki tartışmalar neticesinde hangi hanın âşığı bilinmeyen en güzel hikâyeyi anlatırsa düğünün toy babası o han olmasına karar verilir. Âşık Şenlik’in çırağlarından olan Revanlı Âşık Bala Mehmet de hanlardan birinin himayesinde bu düğüne katılarak “Latif Şah ile Telli Mihriban Hikâyesi” anlatır. Âşık Bala Mehmet’in anlattığı hikâyeye çok beğenildiği için onun hanı düğüne toy babası seçilir. Han seçimin gurur meselesi hâline getirilmesi beraberinde yeni sorunlar doğurur. Diğer Hanlar yaşadıkları yenilgiden dolayı Âşık Bala Mehmet’i zorlar ve hikâyenin asıl sahibini öğrenir ve hikâyenin asıl sahibinin Revan’a getirilmesi için Âşık Bala Mehmet’e bir aylık süre verirler. Âşık Bala Mehmet Çıldır Suhara’ya gelerek ustasını durumdan haberdar eder. Bala Mehmet’in zorlamaları sonucu Âşık Şenlik çırağı ile birlikte Revan’a gider (Alptekin & Coşkun, 2006; Yıldırım, 2018).

Toy’a ulaşan Âşık Şenlik, on gün devam eden atışma ve yarışmanın sonucunda bütün Türk ve Ermeni âşıkları yener. Rivayetlere göre onuncu günün sonunda mağlup ettiği âşıklar veya Ermeni fanatikler tarafından Âşık Şenlik’e etkisini sonradan gösterecek olan “*badeli ağu*” (zehirli şerbet) ikram edilir. Zehirlendiğini hisseden Şenlik, “*hicran baştan alıp gam ayağımdan*” dizesini dile getirerek zaman kaybetmeden Çıldır’a doğru yola çıkar (Alptekin & Coşkun, 2006; Kafkasyalı, 2004; Yıldırım, 2018).

Bir grup araştırmacıya göre Âşık Şenlik, Türkiye’nin ulusal sınırları dışında olan Akbaba’nın Hozu (Ermenistan Borçalı Vilayeti) köyünde zehir etkisini iyice gösterir ve Âşık Şenlik vefat eder (Alptekin & Coşkun, 2006; Kafkasyalı, 2004; Yıldırım, 2018). Diğer araştırmacılar tarafından ise Âşık Şenlik zehirlendiğini anladıktan sonra trenle Gümrü’ye gelir, Gümrü’den de at arabalarıyla Arpaçay’ın Dalaver köyünde eniştesinin evine yetişir. Burda iki gün hasta yattıktan sonra hayata gözlerini yumar (Kafkasyalı, 2004). Daha sonra cenaze Şenlik’in köyüne getirilir. Kabri şu anda Çıldır’ın Şenlik (Suhara) köyündedir.

Revan seferinden ve ölümünde aylar önce şu mısraları dile getiren Âşık Şenlik'in "*Ab-ı danem taksim olmuş gurbette / Gidip gelsem de bir gelmesem de bir*" ölüm tarihi de araştırmacılar ve kaynaklar arasında farklılık göstermektedir. İslam Erdener'e göre Âşık Şenlik'in 1914 yılında Aziz Kaygusuz ve bir grup araştırmacı tarafından Âşık Şenlik'in 1913 yılında vefat ettiği (Alptekin, 1989; Kafkasyalı, 2004; Yıldırım, 2018), diğer araştırmacılar tarafından ise Âşık Şenlik'in 1912 yılında hayata gözlerini yumduğu kabul görmektedir (Kırzioğlu, 1958). Nusret Feridun'a göre ise 1909 yılında vefat etmiştir (Feridun, 1938).

2. Çalışmanın Metodolojisi

Türkiye'nin manevi değerlerinden biri olan aşık şiiirlerinin incelenmesi, âşık edebiyatının 19. yüzyıldaki en güçlü temsilcilerinden olan Âşık Şenlik'in eserlerinde kök değerlerin tespit edilmesi ve tespit edilen kök değerlerin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018) kök değerler sınıflandırma sistemine göre tasnif edilmesi amaçlanmıştır. Âşık Şenlik kök değerleri eserlerinde başarıyla işlemiş ve bunların gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Eserlerinde yer verilen kök değerlerin neler olduğu, şiiirlerinde kök değerlerin ne sıklıkta ve nasıl işlendiği incelenmiş ve eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanımına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Toplumların manevi varlıklarını sürdürmeleri sahip oldukları değerlerini kuşaktan kuşağa aktarmasıyla mümkündür. Dünya yüzeyindeki ülkelerin hızlı bir şekilde küreselleşmesi ve dijitalleşmesi, toplumların sahip oldukları değerlerin nesillere aktarılma sürecini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Bu durumla mücadele etmenin en iyi yolu şüphesiz değerlerin daha sistemli ve programlı bir şekilde genç kuşaklara aktarılmasıdır. Bu bağlamda değerlerin sistemli bir şekilde aktarılma görevini üstlenen eğitim öğretim programlarının, kültürel zenginliğimiz olan âşıklara ve onların eserlerine daha çok yer vermesi kuşkusuz önem arz etmektedir. Bayram'ın (2012) yaptığı "Değerler Eğitiminde Unutulmuş Bir Değer: Divan Şiiri ve Kültürü" çalışmasında değerler eğitiminde esas alınması gerekenin Batı değerlerinden ziyade sahip olduğumuz kültürel değerlerimizin olması gerektiğini aktarmıştır. Bu bağlamda sahip olduğumuz değerleri ancak Anadolu topraklarında yetişmiş ve toplumları peşinden sürüklemiş önemli şahsiyetlerin davranışlarının örnek alınmasıyla ve bu şahsiyetlerin ürettiği eserlerin gelecek nesillere tanıtılıp aktarmasıyla yaşayacaktır.

Bu çalışmanın aynı zamanda, 2010 yılında gerçekleştirilen 18. Millî Eğitim Şurasında "Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi"nin 29. maddesinde geçen "Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip oldu-

ğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.” ifadesine de hizmet edeceği düşünülmektedir. Aynı zamanda yapılacak çalışmanın, 18. Millî Eğitim Şûrası “Değerler eğitimine okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmesi” kararına da hizmet edeceği düşünülmektedir (MEB, 2010).

Bu çalışmada “Âşık Şenlik’in şiirlerinde yer verilen değerler nelerdir ve bu değerlerin topluma aktarımında Âşık Şenlik’in şiirlerinin önemi ve katkısı nedir?” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Âşık Şenlik’in şiirlerinde bulunan değerler nelerdir ve bu değerlerin sınıflandırılması nasıldır?
2. Tespit edilen değerlerin toplumsal aktarımda Âşık Şenlik’in şiirlerinin önemi ve katkısı nedir?
3. Âşık Şenlik’in şiirlerinde en sık kullanılan ve en az yer verilen değerler hangileridir?

Yapılan çalışma; Alptekin & Coşkun (2006) tarafından yapılan *Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı* adlı çalışmadaki Âşık Şenlik’in 180 şiiri ve Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer verilen kök değerler ile oluşturulmuş (sevgi, saygı, adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, öz denetim, sorumluluk, yardımseverlik ve vatanseverlik), 10 değer ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, sosyal bilimler alanında akademik araştırmalar yapan bilim insanları tarafından en çok tercih edilen yöntemlerden biridir (Bayyurt & Seggie, 2021). Strauss ve Corbin (1990) yaptıkları çalışmada nitel araştırma- yı “İnsanların hayat tarzlarını, eylem ve davranışlarını, öykülerini, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme sürecidir.” tanımlamaktadırlar.

Verilerin eksiksiz bir şekilde toplanması için araştırmaya en uygun veri toplama aracı “doküman inceleme” olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinde genel olarak kullanılan üç veri toplama tekniği; görüşme, gözlem ve doküman incelemesidir (Karataş, 2015). Akademik araştırmalarda araştırılan konuyla ilgili gerekli bilgilerin elde edilmesi için incelenen konu hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir (Karataş, 2015). Veri toplarken fişleme tekniği ile bilgiler kaydedildikten sonra tasnif edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi için

içerik analizi tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinde içerik ve betimsel analizi olmak üzere iki veri analiz süreci bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri derinlemesine bir işleme tabi tutarak yeni kavram ve ilişkiler keşfetmektir. İçerik analizinde, aralarında benzerlik bulunan verileri belirli temalar altında sınıflandırarak okuyucunun anlayabileceği bir şekilde yorumlamaktır (Karataş, 2015). İçerik analizinde yazılı ve görsel veriler analiz edilir (Özdemir, 2010).

Nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği ile incelenen Âşık Şenlik'in şiirleri derinlemesine bir analize tabi tutulmuştur. Çalışmaya dâhil edilen şiirler Alptekin & Coşkun (2006) ve Yıldırım'ın (2018) yaptığı çalışmalardan alınmıştır. Şiirler kök değerler perspektifinde incelenmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2018) kök değerler, "sevgi, saygı, adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, sorumluluk, öz denetim, yardımseverlik ve vatanseverlik" şeklinde sıralanmıştır. Şiirlerin inceleme aşamasında elde edilen veriler, hangi kök değer kapsamında yer alıyorsa o değer altında sınıflandırma yoluna gidilmiştir. Yapılan analizler sonucu şiirler de elde edilen değerler Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 10 kök değer altında toplanmış olup elde edilen bulgular bölüm bölüm başlıklar altında yazılmış ve genel bir sonuç tablosu oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılacak şiirler aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Alptekin & Coşkun, 2006; Yıldırım, 2018).

Tablo 1: Âşık Şenlik'in Şiirleri

| Şah-ı Merdan İptida | Allah Kerimdi I | Sevdiğim | Onda da Var | 93 Koçaklaması |
|---------------------|-----------------------|------------------------|------------------------------|--------------------|
| Biler mi Heç | Allah Kerimdi II | Tükenmez Bir Aynan | Beş Bin Dört Yüz Yolu Var | Mihmanudı |
| Ayet ile | Getiri | Sere Dumandı Gelen | Günsen Yâr | Deryayı |
| Od Eyleme | Döndürer Felek | Belaya Sen | Tutan Bilir | Gidifdi |
| Faydası Ne? | Gönül | Sen | Minde Bir | İrehber İdi |
| Zikredek | Târumâr Olmuşam | Yağın Bilin | Birdir Bir | Bizi |
| Gardaş Cavabı | Menem | Bağdat Senin | Baba (Elvanlı Kuşlar) | Getiren Ali |
| Düvelde Var Adı | Abad Olan Görmedim | Çar Kitabım Açtılar | Seda (Pasin Gazası) | Ismayil |
| Bu Gelen | Malumat Eyle | Halletme | Cehennem | İsderem |
| Mene | Yani Ne | Biri Ne | Oluf | Şanıdım |
| Oruçluh | Giderih | Galıfdı | Diyardadı | Efendim |
| Yazıhdı | Yahşıdı I | Yahşıdı II | Lazımdı | Var Menim |
| Aşnalığı | Meydanı | Zararı | Yer Yedi | Gördüm |
| Kimiydi? | İhdiyarlık | Gartal | Gel Gel | Aslan |
| Gönül I | Gönül II | Ağlaram | İsderem | Al Osman |
| Gara Bahdım | Yüze Yazardım | Resul Dedim | Yetiştim | Ağlasın |
| Ne Hayaldasan | Dünyanın | Ağlasın | Beylerin | Kars'ın |
| Alsın Getsin | Deh Deyin | Yâr Olsun | Öğünsün | Boy Çeker |
| Saggalın Darar | Bahdavar | Galmamah Da Var | Var | Diyerler |
| Yalvar I | Yalvar II | Otağ İsder | Gast Eler | Beyler |
| Salmaya Geler | Mihman Ederler | Diyerler | Eyler | Hüner Gelir |
| Ayağı Gözler | Diyer | Dağıdır | Dolandırır | Söz Olur |
| Zanaatıdır | Ne Bilir | Olur mu? | Olu | Yaş Oldu |
| Görüfdü | Düşüfdü | Bulunmaz | Bilinmez | Nuru |
| Gördün mü? | Mene Düştü | Nerde Bulem? | Zübeyde | Ataram Men |
| Ataram Men | Çare Mi Var? | Ayağa | Bir Bir Çek | Dağları |
| Bir Yana | Bir Sensen Mevla'm | Yâda Sen | Eser Kırmızı | Gözler |
| Menim | Kimidir | Var | Rezalet M'olla | Galmadı |
| Malumatı | Ne İrengi İdi? | Değil mi? | Didarı Galmadı | Ayıfdı |
| Tafşırdım | Ahur Şermiş | Rezaletti İtoğl'it | Sözü İtoğl'it | Cüllü'dü |
| Varsız İtoğl'it | Tevrad'ı | Yarattı | Almak Gerekdi | Ver Dedi |
| Geldi | Kimiydi? | Bağışda Bizi | İçmişem | Gördüm |
| İrebbim | Neyledin | Bizim İçin | Şanın Senin | Gezer |
| Fasl-ı Nevbahar | Tarikatumdır | Şerbetidir Bu | Gündür | Meni |
| Bölünmez | Salmuşam | Hekim | Diyen Yoh | Kağız |
| Ayırma Meni | Gam Ayağımdan | Sana Sığındım | Yıl Çeker | Gelmesem de Bir |

3. Bulgular

Türkiye'deki âşıklık sahası ile Azerbaycan âşıklık geleneği arasında köprü kuran ve âşıklık geleneklerini şahsında birleştiren Âşık Şenlik; divanileri, koşmaları, dinî şiirleri, taşlamaları, vatan sevgisini ve kahramanlığı dile getiren koçaklamalarıyla da ün sahibi olmuştur. Hak aşığı ve "badeli âşık" olarak bilinen Şenlik'in sözleri toplum üzerinde önemli tesirler oluşturmuş ve toplum tarafından itibar görmesini sağlamıştır. İncelen eserlerde elde edilen bulgular iki başlıkta sunulmuştur.

3.1. Eserlerde Tespit Edilen Değerler

Âşık Şenlik'in şiirleri; kelimelere, cümlelerdeki manalara ve şiirin tamamındaki anlama bakılarak detaylı bir şekilde değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya konu olan 180 şiirde toplamda 536 değer tespit edilmiştir. Ancak ulaşılan bu değer sayısına dürüstlük değeri eklenmemiştir. Âşık Şenlik'in kişisel yaşamı ve edebi özellikleri göz önüne alındığında bütün şiirlerini "dürüstlük" değeri perspektifinde yazıldığı hesaba katılarak incelenen 180 eserde "dürüstlük" değerine yer verildiği varsayılmıştır. Bu bağlamda eserlerde toplam da 716 değer tespit edilmiştir. İncelenen şiirlerde elde edilen bulgular kök değerler tablosunda sunulmuştur. Tabloda dürüstlük değeri farklı bir renk ile sunulmuştur.

Tablo 2: Âşık Şenlik'in şiirlerinde yer alan kök değerler

| Şiirler | Kök Değerler | | | | | | | | | | |
|---------------------|--------------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|--------------|-------------|
| | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Yardımsızlık | Vatansızlık |
| Şah-ı Merdan İptida | ✓ | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | |
| Allah Kerimdi I | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | |
| Allah Kerimdi II | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | | |
| Sevdiğim | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | ✓ | | | |
| Onda Da Var | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| 93 Koçaklaması | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | ✓ |
| Biler mi Heç | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | |
| Tükenmez Bir Ayınan | | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | |
| Mihmanıdı | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | |
| Ayet ile | ✓ | | | | ✓ | | | | | | |
| Sere Dumandı Gelen | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | | |
| Getiri | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | ✓ | | |
| Günsen Yâr | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | | |
| Cehenneme | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| İsderem | ✓ | | ✓ | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | ✓ |
| Mene | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | | |
| Yani Ne | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | | |
| Biri Ne | | | | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Oluf | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | ✓ |
| Şanıdım | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | | |
| Oruçluh | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Giderih | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | |
| Galıfdı | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Diyardadı | | ✓ | ✓ | | ✓ | | | | | | |

| Şiirler | Kök Değerler | | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Vatanseverlik |
|---------------|--------------|--|-------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|---------------|
| | | | | | | | | | | | | |
| Efendim | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Yazıhdı | ✓ | | ✓ | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | |
| Yahşıldı I | ✓ | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | ✓ | |
| Yahşıldı II | ✓ | | | ✓ | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Lazımdı | | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Var Menim | | | | | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | |
| Aşnalığı | ✓ | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | ✓ | | | |
| Meydanı | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | | | |
| Zararı | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | | | ✓ | |
| Yer Yedi | | | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | |
| Gördüm | ✓ | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | |
| Kimiydi? | | | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | |
| İhdiyarlık | ✓ | | | | | | ✓ | ✓ | | | | |
| Gartal | | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Gel Gel | | | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Aslan | | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | ✓ | | | |
| Gönül I | ✓ | | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Gönül II | ✓ | | | | | | ✓ | ✓ | | | | |
| Ağlaram | ✓ | | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| İsderem | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | | | |
| Al Osman | | | ✓ | | | | ✓ | | | | | ✓ |
| Gara Bahdım | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Yüze Yazardım | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | |
| Resul Dedim | ✓ | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Yetiştim | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Ağlasın | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |

| Şiirler | Kök Değerler | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Vatansızlık |
|----------------|--------------|-------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|-------------|
| Ne Hayaldasan? | | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | |
| Dünyanın | | | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | |
| Ağlasın | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Beylerin | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Kars'ın | | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | | | | ✓ |
| Alsın Getsin | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | ✓ | |
| Var | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Diyerler | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | ✓ | |
| Yalvar I | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Yalvar II | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Otağ İşder | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Gast Eler | | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | | | |
| Beyler | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | ✓ | |
| Salmaya Geler | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Mihman Ederler | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Diyerler | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Eyler | | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | |
| Hüner Gelir | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | ✓ |
| Ayağı Gözler | | | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Diyer | | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | |
| Dağıdır | | | | | ✓ | ✓ | | ✓ | | | |
| Dolandırır | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | |
| Söz Olur | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Zanaatıdır | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Ne Bilir | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | | |

| Şiirler | Kök Değerler | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Vatanseverlik |
|-------------------------------|--------------|-------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|---------------|
| Olur mu? | | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Olu | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | ✓ |
| Yaş Oldu (93 Kavgası Destanı) | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | ✓ |
| Görüldü | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Düşüldü | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Bulunmaz | | | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Bilinmez | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Nuru | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Gördün Mü? | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Mene Düştü? | | ✓ | | | | ✓ | | | | | ✓ |
| Nerde Bulem? | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Zübeyde | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | |
| Ataram Men I | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Ataram Men II | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Çare mi Var? | | | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Ayağa | | | | ✓ | | ✓ | | | | | |
| Bir Bir Çek | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Dağları | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Bir Yana | | ✓ | | | | ✓ | | | | | |
| Bir Sensen Mevlam | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Yâda Sen | | | ✓ | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Eser Kırmızı | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |
| Gözler | | | ✓ | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Menim | | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | |

| Şiirler | Kök Değerler | | | | | | | | | | |
|--------------------|--------------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|--------------|---------------|
| | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Yardımsızlık | Vatanseverlik |
| Didarı Galmadı | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | |
| Ayıfıdı | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Tafşırđım | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Ahur Şermiş | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | ✓ | |
| Rezaletti İtoğl'it | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Sözü İtoğl'it | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Cüllü'dü | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | | |
| Varsız İtoğl'it | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Tevrad'ı | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Yarattı | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | |
| Almak Gerekdi | | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Ver Dedi | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Geldi | ✓ | | | | ✓ | | | | | | |
| Kimiydi? | | | | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Bağışda Bizi | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| İçmişem | | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | |
| Gördüm | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| İrebbim | | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Neyledin | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | | | ✓ | |
| Bizim İçin | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | |
| Şanın Senin | | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | |
| Gezer | ✓ | ✓ | | | ✓ | | | | | | |
| Fasl-ı Nevbahar | ✓ | ✓ | | | ✓ | | ✓ | | | | |
| Tarikatımdır | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | |

| Şiirler | Kök Değerler | | Sevgi | Saygı | Adalet | Dostluk | Dürüstlük | Sabır | Sorumluluk | Özdenetim | Yardımsızlık | Vatanseverlik |
|-----------------|--------------|---|-------|-------|--------|---------|-----------|-------|------------|-----------|--------------|---------------|
| | | | | | | | | | | | | |
| Şerbetidir Bu | ✓ | ✓ | | | | | ✓ | | ✓ | | | |
| Gündür | | ✓ | | | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | |
| Meni | ✓ | ✓ | | | | | ✓ | | | | | |
| Bölünmez | ✓ | | | | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Salmuşam | | ✓ | | | | | ✓ | | | | | |
| Hekim | ✓ | ✓ | | | | | ✓ | | ✓ | | ✓ | |
| Diyen Yoh | | | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Kağız | ✓ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | |
| Ayırma Meni | ✓ | ✓ | | | | | ✓ | | | | | |
| Gam Ayağımdan | ✓ | | | | | | ✓ | ✓ | | | | |
| Sana Sığındım | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ✓ | |
| Yıl Çeker | ✓ | | | | | | ✓ | | ✓ | | | |
| Gelmesem De Bir | ✓ | | | | | | ✓ | | | | | |
| Halletme | ✓ | | | | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Deh Deyin | ✓ | | | | | | ✓ | | | | | |
| Yar Olsun | ✓ | | | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Öğünsün | | | | | ✓ | | ✓ | | | | | |
| Boy Çeker | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | |
| Saggalın Darar | ✓ | | | | | | ✓ | ✓ | | | | |
| Bahdavar | ✓ | | | | | | ✓ | | | | | |
| Galmamah Da Var | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | |
| Kimidir? | ✓ | ✓ | | | | | ✓ | | | | | |
| Var | | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | |
| Galmadı | | ✓ | | | | | ✓ | | | | | |
| Rezat M'olla | | ✓ | | | | | ✓ | | ✓ | | | |
| Malumatı | ✓ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | | ✓ | | ✓ | |

| | | | | | | | | | | |
|---------------------------|---|---|--|---|---|--|---|---|---|--|
| Tutan Bilir | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Gidifdi | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Beş Bin Dört Yüz Yolu Var | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | |
| Faydası Ne? | ✓ | | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | |
| Gönül | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | ✓ | |

Bazı değerler şiirlerin çoğunluğunda yer almakta, bazı değerler ise şiirler arasında farklılık göstermektedir. "Saygı ve sevgi" araştırmaya konu olan şiirlerin çoğunluğunda yer alan değerlerdir. Dürüstlük değeri ise incelenen eserler içerisinde özel olarak incelenmemiştir. İncelenen 180 şiirde Âşık Şenlik'in hiçbir şekilde dürüstlükten taviz vermediği görülmektedir. Bu değerın şiirlerin geneline yayıldığı, Âşık Şenlik'in kişiliği ve yaşam şekli ile örtüştüğü görülmektedir.

3.2. Tespit Edilen Değerlerin Sıklık Frekansları

Âşık Şenlik'in yaşadığı dönemin kültürel ve tarihsel gelişimlerine, şiirlerinde kullandığı kelimelere bakıldığında 19. yüzyıl Çıldır dili, Azerbaycan Şivesinden Gence ağzına yakın olduğu görülmektedir. Türkiye'de yaşamış bir Karapapak / Terekeme Türkü olan Âşık Şenlik'in şiirleri özellikle ağız hususiyetleri göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Zengin bir kelime hazinesine sahip olan Âşık Şenlik'in eserleri incelendiğinde dilinin hem Azerbaycan Türkçesinden hem de Türkiye Türkçesinden izler taşıdığı, Arapça ve Farsça kelimelere de yer verdiği görülmektedir. Âşık Şenlik'in divanileri, nazireleri ve koçaklamaları dışında birde içine nükte serpiştirdiği sicillemleri de mevcuttur. Bu duruma verilecek en güzel örnek ise ustanın misafir olduğu Ardahan'ın Hoşeret köyünde, gece yatıya kaldığı Alo'nun evindeki pirelerin hücumuna karşı söylediği *Hoşaretin Piresi* sicillemesidir (Feridun, 1938):

Hoşaretin Piresinin pek acayip haleti var

Hükümle girer yatağa tekâlıfsiz ruhsatı var

Ne durur ne usanır ne uykusu ne akli var

Akşamdan ta süpha kadar misafire hürmeti var

Göveyi pembe gevez boyar türlü türlü zineti var

Benzemez hiçbir şeye yetmiş iki milleti var
Koşunu kumandanı devletile haşmeti var
Aşkiya haramisi can alıcı celladı var
Mengene, kerpeteni, daha birçok aleti var
Darbına dayanılmaz yüz bin cebri mihneti var
Yılandan üğüt almış, akrep gibi hasleti var
İnsanın her yerine sokar sivrisinek gibi
Sakini ölü sanır deprenene hiddeti var
Bizim köyün piresine şükür ettim dedim rahmet
Hoşeretin piresinde yokmuş insafü merhamet
Gönünü sıyırmadan insandan etmez feragat
Kement atsan ele gelmez, her tarafa oynatır at
Tahtında şah oynatır, hengâma düşüp memleket
İnsanın var azasın gezmemiş etmez kanaat
Yer tutar lağam atar biliyor her bir sanaat,
Karıncı gibi kaynaşır biliyor yüzbinlerce fend
Şenliğim der bu gece düştüm bu ateş tufana
İsterim arze yazıp gönderem adıl divana
Kime şekva edeyim baş eğmez sultana hana

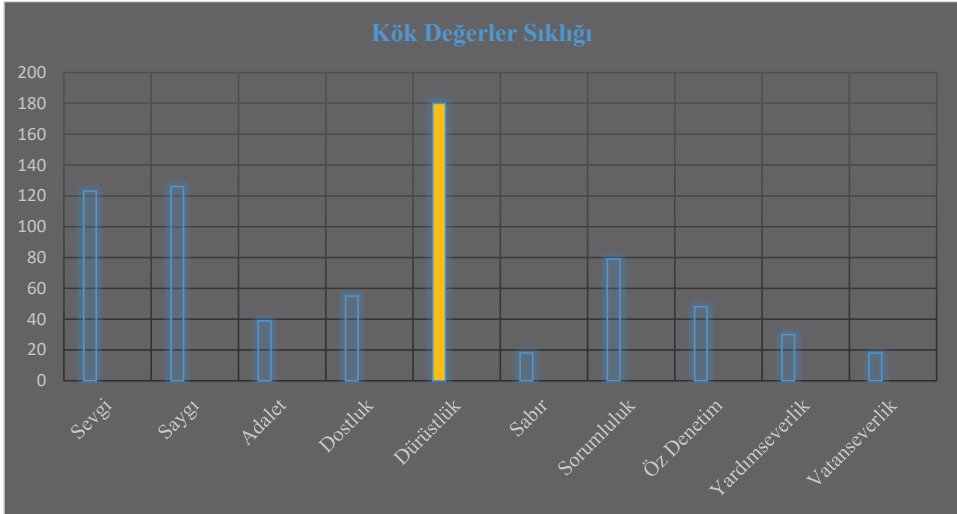
Âşık Şenliğin rüyasında *bade içip* âşık olduğu kız, köylüsü Hürü'dür. Güzel olmasına karşın deli dolu yapısıyla iyi huylu olmayan Hürü, Şenlik'in aşkına vefa göstermez ve sevdasına çare olmaz. Buradan da anlaşılacağı kadarıyla *bade* tek taraflı olarak Hürü'ye verilmemiş sadece Şenlik'e içirilmiştir. Sevdiği kızın yaralı gönlüne derman olmayacağını anlayan Âşık Şenlik, Hürü'ye duyduğu sevdayı özellikle aşk ve sevgi değeriyle de şu dörtlüklerle dile getirmiştir (Alptekin & Coşkun, 2006):

Sonam neden meyil verdin ya da sen?
 Tutuşup oduna yandığım güzel
 Hayalin gönlümde melekzadedir
 Cemalın gılmanı sandığım güzel

Mevla'm gözlerle insaf vermeyip
 Melhem alıp yaralarım salmayıp
 Eylik edip heç merhamet bilmeyip
 Sevip sevdasından döndüğüm güzel

Şenlik haraç ister zülfün bacından
 Sergender gezerem aşkın ucundan
 Namus belasından gayret gücünden
 Utanıp ismini dandığım güzel

İncelen eserlerde elde edilen değerlerin sıklığını gösteren grafik şekil 1'de sunulmuştur.



Şekil 1: Aşık Şenlik şiirlerinde yer alan değerlerin sıklık grafiği

Dürüstlük eserler içerisinde direk olarak incelenmediği için tablo içinde daha açık renk ile gösterilmiştir. Âşık Şenlik'in vatanseverlik ile ilgili de birçok şiiri mevcuttur ancak incelenen eserler arasında en az yer verilen değerler, vatanseverlik ve sabır değerleri olmuştur. Bunun nedeni olarak da hak aşığı olarak bilinen Âşık Şenlik'in eserlerinde tema bakımından sıkıntı çekmediği gösterilebilir. Sorumluluk değeri de incelenen eserler arasında çok sık ele alınan kök değer olarak tespit edilmiştir. Öz denetim ve yardımseverlik değerleri çok sık ele alınmamakla birlikte Âşık Şenlik'in eserlerinde yerlerini almıştır. Şiirlerde yer alan değerlerin sıklığı tabloda sunulmuştur. Vatanseverlik temasını içeren şiirlerini yaşanan sosyal durumlar neticesinde dile getirdiği görülmektedir. Buna verilecek en güzel örnek ise "93 Muhacirlik Destanı" şiiridir.

Mene Düştü (93 Muhacirlik Destanı)

| | |
|--|--|
| <i>Ahır şerdi zahir oldu alamet</i> | <i>Yalançı dünyanın ahırı geldi</i> |
| <i>Alametten beyan oldu gıyamet</i> | <i>Ümmet-i Muhammet yamana düştü</i> |
| <i>Çekildi şeriat din ve diyanet</i> | |
| <i>Müslümanlıh getti damane düştü</i> | <i>Dünyanın tutarı gitti galmadı</i> |
| | <i>Ehl-i islamlar'ın üzü gülmedi</i> |
| <i>Dohsan üç tarihte Urusya geldi</i> | <i>Çoh kimseler muradına ermedi</i> |
| <i>Cebrinen her yanı zafına aldı</i> | <i>Yanıp ol ataş-ı suzana düştü</i> |
| <i>Otuz altı gaza muhacir oldu</i> | |
| <i>Dağıldı her biri bir yana düştü</i> | <i>Perişan dağıldı cümle-yi millet</i> |
| | <i>Galmadı saltanat getti adalet</i> |
| <i>Ağlaşer analar ne gelir elden</i> | <i>Bırardı ataşa o nâr-ı hicret</i> |
| <i>Âh çeker muhaccir derunî dilden</i> | <i>Ahuttı gözyaşı ummana düştü</i> |
| <i>Hak bizi gurtarsın bu galmagaldan</i> | <i>Muhacir haggında ferman yazıldı</i> |
| <i>Bin illiyh yurdumuz düşmana düştü</i> | <i>Ataşdan adamın bağı ezildi</i> |
| | <i>Âhur zaman oldu devran bozuldu</i> |
| <i>Irğalandı cümle ölke oynandı</i> | <i>Muhacirliih cümle cihana düştü</i> |
| <i>Ağlayıban gannı yasa bağlandı</i> | |
| <i>Âh-ı figân çehdi arşa dayandı</i> | <i>İki yol açıldı sağ ile sollu</i> |
| <i>Neçe cannar yandı hicrana düştü</i> | <i>Ümmet-i Muhammet ciğeri dağlı</i> |
| | <i>Sanarsan bendoluf golları bağlı</i> |
| <i>Kâfir Urus geldi her yanı aldı</i> | <i>Küffârın elinnen âmâna düştü</i> |
| <i>İslam'ın mülküne Gazahlar doldu</i> | |
| | <i>Bahıp da silama murada erem</i> |

Üzüm toprağına daşını sürem
Aba-yı ceddinin mezarın görem
Gabirde mevtalar şivana düşdü

İslam olannardan getmedi merah
Çekdiğim daima âh ile firah
Cümlesi firağa yolları ırah
Yollar çen büründü dumana düşdü

Yühlendi muhacir getti çekildi
Fağır millet düz ovaya töküldü
Terkedif silasın beli büküldü
Bilinmez yolları ni yana düşdü

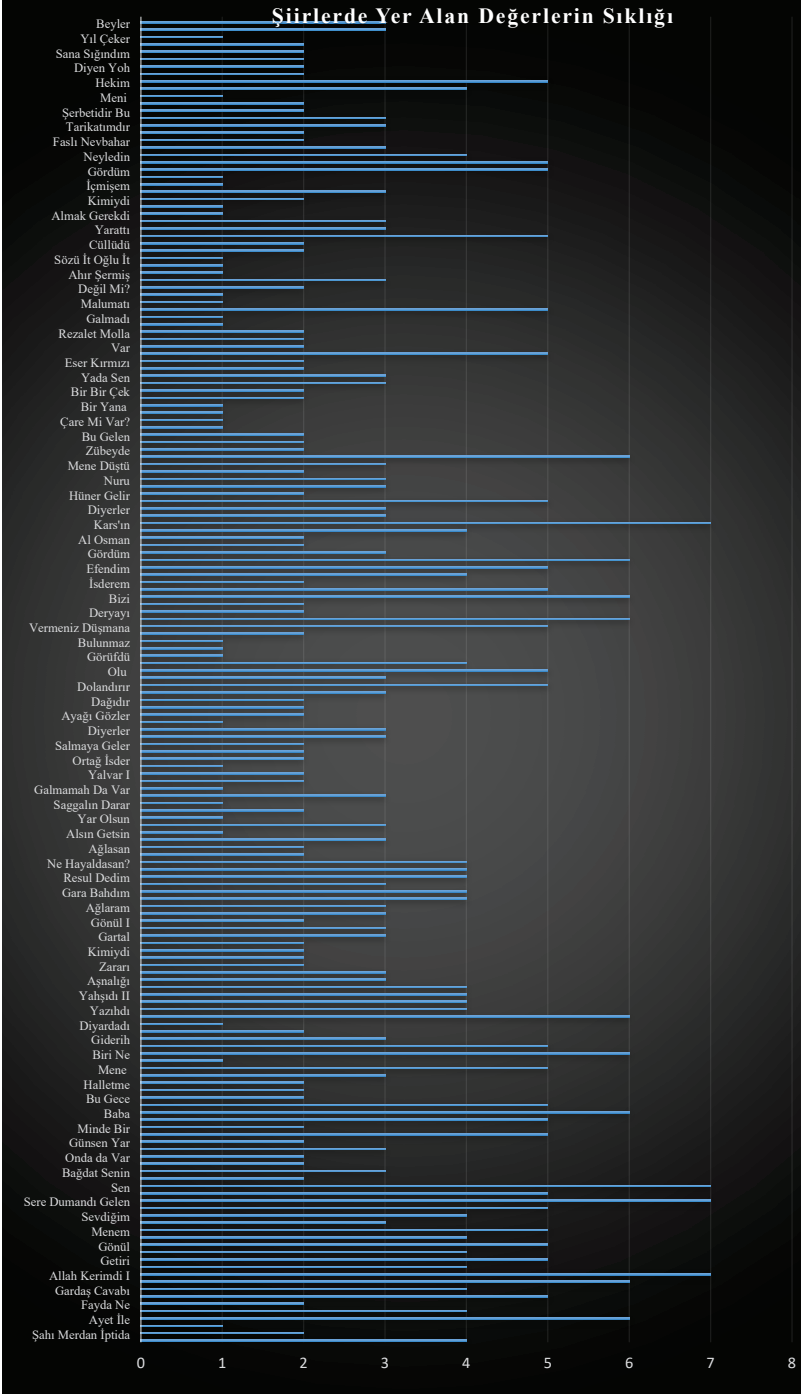
Unutturdu gurbet gavim gardaşı
Tökerler gözünnen ganınnan yaşı
Ağlıyer vatanın toprağı daşı
Yessir olufo da zindana düşdü

Yeddi düvel meşvereti gurdular
Cümlesi bir oluf harbe durdular
Al Osman yurdunu talan verdiler
Millet olan yaman tufana düşdü

Yazıldı destana olsun hediye
Bu arzihâl istanbol'a yeriye
Verif hazneleri alsın geriye
Sultan Hemid Han'a bir tene düşdü

Ahur zaman çihar bir sahib-gıran
Benasfer'i Demirdervend'e süren
Heç kimse bulunmaz önüne duran
Bize imdat Gani Süphan'a düşdü
Şenlik seyir etti cümle cihanı
Çıhmaz üreğimden âhı figânu
Yahun bilmez iken ahur zamanı
Ömrümüz ahur zamana düşdü

İncelenen şiirlerde elde edilen değerlerin sıklığı aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Elde edilen grafik tablosuna "dürüslük" değeri dâhil edilmemiştir. Şu bölümün alt kısmına sıklık tablosu gelecektir.



Sonuç ve Tartışma

Yapılan inceleme ve analizler sonucunda 180 şiirde toplam 536 kök değer tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan şiirlerde en çok yer verilen değerler “sevgi, saygı ve sorumluluk” değerleri olmuştur. En çok yer verilen bu 3 değeri sırasıyla “dostluk, öz denetim, adalet ve yardımseverlik” değerleri takip etmektedir. Dürüstlük değerinin ise Âşık Şenlik’in gerek kişiliğinden gerekse yaşam biçiminden şiirlerin geneline yayıldığı ve eserlerin bu perspektifte yazıldığı düşünülmektedir. Edebi eserlerin değerler eğitimiye yönelik literatür taraması yapıldığında alana katkıda bulunan bir çok akademik çalışmanın mevcut olduğu, fakat bunların sayıca az olduğu görülmüştür. Değerlerin ve değerler eğitiminin hem çocuk hem de yetişkinler üzerinde önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Değerler eğitimi gibi önemli bir konuda yapılan araştırmaların artması alana katkı sağlayıcılık ve yol göstericilik açısından önemlidir.

Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında **Şakiroğlu (2020) yaptığı** “6. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Değer Aktarımı Bağlamında İncelenmesi” çalışmada, Türkben’in (2019) yaptığı “Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi” çalışmada, Yardımcıel’in (2015) yaptığı “Bir Çocuk Edebiyatı Yazarı Olarak Aysel Gürmen’in Eserleri Üzerinde İlettiği Değerler Bakımından İncelemeler” çalışmasında Karakuş’un (2015) yaptığı “Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimiye Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya Örneği)” adlı çalışmasında, **Özbay ve Tayşî’nin** (2011) “Dede Korkut Hikâyeleri’nin **Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi**” ilgili çalışmalarında, **Çelikpa-zu ve Aktaş’ın** (2011) “MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi” **çalışmalarında**, Kumbasar (2011)’in Muzaffer **İzgü** romanları üzerine yapmış olduğu çalışmada, **Şen (2006) yaptığı** “6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi” çalışmasında, Şen (2007) yaptığı “Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma” çalışmasında, en sık rastlanan değerlerin “sevgi değerinin” olması bu araştırma sonuçlarındaki bulgularla tutarlılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Âşık Şenlik şiirlerinde en çok yer verilen değerlerin “sevgi ve saygı” değerlerinin olması, Bulut’un (2011) atasözleri ile yaptığı çalışmasında; Batur, Sır ve Bek’in (2012) yaptıkları “Nasreddin Hoca Fıkralarında Değer Yargıları ve Eğitim” çalışmaları; Moğul’un (2012) yaptığı “Mehmet Akif Ersoy’un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenme-

si” çalışması ve Biçer (2013)’in yaptığı “Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy’a Ait “Safahat Adlı Eserin İncelenmesi” çalışmalarıyla da tutarlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu duruma benzer bir çalışmada Baumrind (2008) tarafından yapılmıştır. Baumrind (2008) yaptığı “Karakter ve Yeterlilik İçin Yetkili Ebeveynlik” çalışmasında, ebeveynlikte çocuğa olan bakımın “sevgi ve saygı” değerlerinin çocuklar üzerinde pozitif yönde olumlu gelişimsel etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur.

Edebi eserlerde iletilen değerlerin tespitine yönelik çalışmalar mevcuttur. Yalçın’ın (2021) yaptığı “Yusuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı” doktora tez çalışmasında kök değerlerin geçiş sıklığını sırasıyla şu şekilde tespit etmiştir: yardımseverlik, öz denetim, sevgi, sabır, saygı, dürüstlük, sorumluluk, dostluk, adalet, vatanseverlik. Demir’in (2016) yaptığı “Değerler Eğitiminde Klasik Metinlerden Yararlanma: Bûstân ve Risâletü’n Nushiyye” çalışmasında cömertlik, tevazu, doğruluk değerlerinin ortak değerler olarak işlendiğini tespit etmiştir. Demir, yaptığı araştırma ile yetişen yeni kuşakların “Sadî-i Şîrâzî ve Yunus Emre”nin eserleriyle tanışarak eserlerde yer alan değerleri benimsemelerinin sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Yardımcıel’in (2015) bir çocuk edebiyatı yazarı olan Aysel Gürmen’in 30 farklı eseri ile yaptığı çalışmada bu duruma örnek gösterilebilir.

Karakuş ve Çoksever’in (2019) “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar” çalışmasında kadın kahramanların sevgi, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, liderlik, eşitlik, çalışkanlık, yardımseverlik, kültürel mirasa sahip çıkma, iyilik yapma, fedakârlık değerlerini kazandırmada ortaokul öğrencilerine rol model olabileceklerini tespit etmişlerdir. Elde edilen değerler bu çalışmanın bulguları ile de örtüşmektedir.

Bu bağlamda Âşık Şenlik’in eserlerinin içerdiği değerler bakımından zengin olduğu tespit edilmiştir. Yaşadığı dönemin sorunlarına karşı sorumluluk bilinci ile yaklaşım bu sorunları dile getiren âşık, aynı zamanda eserleriyle de yaşadığı dönemden günümüze toplumu aydınlatmada önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Aşığın eserlerinde yer alan değerlerin genç kuşaklar aktarılması ve onlar tarafından daha iyi öğrenilmesi için Aşık Şenlik gibi önemli şahsiyetlerin hayatlarının ve eserlerinin ders müfredatlarına eklenmesi; bunlarla ilgili hizmet içi seminerlerin verilmesi; seminer, sempozyum ve kongre sayılarının artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (1989). *Çıldırılı Âşık Şenlik Bibliyografyası*, Öztekin Matbası, Ankara. ISBN: 975-17-0163-5.
- Alptekin, A. B., & Coşkun, N. (2006). *Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı*, Çıldır Belediyesi Yayınları 1, Kars. ISBN 9944-5336-0-2.
- Alptekin, A. B., Sakaoğlu, S. (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ yayıncılık.
- Batur, Z., Sır, A. N. ve Bek, H. (2012). Nasreddin Hoca Fıkralarında Değer Yargıları ve Eğitim. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume, 7(3), 583-596.
- Baumrind, D. (2008). *Karakter ve Yeterlilik İçin Yetkili Ebeveynlik*. D. Streight (Ed.), Ebeveynlik İçin Karakter: Beş Uzman, Beş Uygulama, Council for Spiritual and Ethical Education, Portland, 17 - 32.
- Bayram, Y. (2012). Değerler Eğitiminde Unutulmuş Bir Değer: Divan Şiiri ve Kültürü. II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu, 16-18 Kasım 2012, İstanbul, Türkiye, Bildiriler içinde (s. 1-28). İstanbul: Dem Yayınları.
- Bayyurt, Y. & Seggie, F. N. (2021). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Biçer, S. (2013). Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bulut, S. (2011). Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Çelikpazu, E. E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- Demir, H. (2016). Değerler Eğitiminde Klasik Metinlerden Yararlanma: Bûstân ve Risâletü'n Nushiyye. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(27), 2027-2046.
- Düzgün, D., Oğuz, M. Ö., vd., (2011). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı (8. Baskı)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekinci, O. (2006). *Kars Kitabı*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Feridun, N. (1938). *Sevdakar*. İstanbul: Kars Okul Kitap Evi.
- Günay, U. (2008). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İçel, H. (2009). Çıldırılı Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Halk Kültürü Unsurları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 19(1), 11-29.
- Kafkasyalı, A. (2004). Âşık Şenlik'in Revan Seferi ve Zehirlenerek Öldürülmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(25).
- Karakuş, N. (2015). Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimine Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(30), 251-277.
- Karakuş, N., & Çoksever, P. (2019). Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 46- 62.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kızıoğlu, M. F. (1958). *Edebiyatımızda Kars II*. Işıl Matbası. İstanbul. S. 81.

- MEB. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. MEB Yayınevi.
- Memmedli, Ş., & Memmedova, G. G. (2015). Âşık Şenlik Şiirleri Ziya Borçalı'nın Arşiv Cönkünde. *Belgü*, (1), 229-241.
- Moğul, S. (2012). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Oğuz, Ö. (2003). *Batı Oğuz Sahası Âşık Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM Yay., Ankara, C. 3, 599.
- Özbay, M. ve Tayşi, E. K. (2011). Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. New Delhi: SAGE Publications.
- Şakiroğlu, Y. (2020). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Değer Aktarımı Bağlamında İncelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-161
- Şen, Ü. (2007). Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şen, Ü. (2008). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/5, 763-779.
- Türkben, T. (2019). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Yalçın, Y. (2021). Yusuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı (Tez No. 693017) [Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi -Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yardımcı, F. (2015). Bir Çocuk Edebiyatı Yazarı Olarak Aysel Gürmen'in Eserleri Üzerinde İlettiği Değerler Bakımından İncelemeler (Tez No. 394808) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, Ö. (2018). Çıldırli Âşık Şenlik'in Şiirlerinin Dili (Giriş-Gramer-Metin-Dizin) (Tez No. 531015) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -3-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Bilimsel çalışmalar, bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak herhangi bir konu, mesele veya sorunun incelenmesi ve araştırılması ile elde edilen analitik ve sistematik bilgilerdir. Burada temel amaç, bir meramın bir başkasına aktarılması, duyurulması; onun veya onların dikkatinin çekilmesidir. Bu perspektiften bakıldığında yenisini üretmek üzere öncekinden faydalanan bilim adamlarının gayretleri dışında, mevzuyu politika ve uygulamaya dönüştürecek kesimlerin bilimsel yayınlara kulak kesilmediği, itibar göstermediği toplumlarda, bilimsel çalışmalar bir bütün olarak amaçlarına hizmet edememiştir, demektir. Bu bağlamda yerel yöneticilerinden siyasetçilere, vatandaşlardan girişimcilere kadar her kesim, bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu raporlardan, sonuçlardan, tespitlerden ve önerilerden ziyadesiyle faydalanmalıdır. Bir kültür ve anlayış olarak bu yaklaşımın içselleştirilmediği toplumlarda, ilerlemeci ve gelişmeci bir perspektif yakalanamaz.

Ardahan Değerlemeleri adlı projenin meramı ülkemizin cevher noktalarından biri olan Ardahan ili; hedeflerinden biri ise ortaya konulan bilimsel çalışmaların, ilin politika yapıcıları, karar alıcıları ve uygulayıcıları tarafından dikkate alınarak yörenin geleceğini şekillendirecek kaynaklardan biri olarak değer görmesidir. Bu bağlamda kitap projesinin temel misyonu; Ardahan ilinin sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmenin yanı sıra ilin hâlen bakir sayılabilecek pek çok değer, varlık ve potansiyeliyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir bilimsel külliyat oluşturabilmektedir. Bu bağlamda her sene aynı titizlik ve hassasiyetle hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri*, bu sene 3. sayısına ulaştı. Bu sayıda ülkemizin değişik üniversitelerinden 35 farklı yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 özgün çalışması yer aldı. Ayrıca kitaba, yine ülkemizin değişik üniversitelerinden 49 farklı akademisyen hakemlik yaparak katkıda bulundu.



AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com



nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin



ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -3-

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -3-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR





ARDAHAN DEĞERLEMELERİ

-3-

Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş



Ardahan Belediyesinin katkılarıyla basılmıştır.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ - 3 DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Yayın No. 3860
Beşeri Bilimler No. 371
ISBN: 978-625-417-315-8
E-ISBN 978-625-417-316-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2021

© Copyright 2021, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayımladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Emre Gürbüz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu: Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt: Sarıyıldız Ofset Amb. Kağ. Paz. San. ve Tic. Ltd Sertifika No. 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit. 1354. Cad. 1358. Sok. No. 31 Ostim / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

Ardahan Değerlemeleri -3- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / Editör: İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXXVI + 548 s. 16x23,5 cm Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-417-315-8

E-ISBN 978-625-417-316-5

1. Ekonomi 2. Kültür 3. Mühendislik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sok. Oto Sanayi Sitesi No. 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com-

E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

BÖLÜM YAZARLARI

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

KISIM 1
A- ARDAHAN'IN SOSYOEKONOMİSİ

BÖLÜM 1 ARDAHAN İLİNİN SOSYOEKONOMİK YAPI VE DURUM ANALİZİ
İkincil Veriler Üzerinden Analitik-Sosyolojik Bir Analiz

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ
Ardahan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-5828-6887

Arş. Gör. Dr. Mustafa Caner TİMUR
Ardahan Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-3259-8495

BÖLÜM 2 ARDAHAN İLİNDE GÖÇ VE SAĞLIK
Öğr. Gör. Mine CENGİZ
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000 0002 2060 3464

Dr. Öğr. Üyesi, Burcu DEMİR GÖKMEN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID ID: 0000 0003 2058 8924

BÖLÜM 3 ARDAHAN İLİ BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE KAYIT DIŞI İSTİHDAM ENĐİŐE DÜZEYİNİN ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem EŞTÜRK
Ardahan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-4324-0912

Dr. Öğr. Üyesi Nilcan MERT
Ardahan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-4065-4768

Dr. Öğr. Üyesi İ. Orkun ORAL
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-1949-6355

BÖLÜM 4 ARDAHAN'IN EKOGİRİŞİMCİLİK POTANSİYELİ

Prof. Dr. Yavuz DEMİREL
Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0003-3478-6307

BÖLÜM 5 ARDAHAN İLİ İÇİN ÖZEL OKUL TALEP VE BEKLENTİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR PAZAR ARAŞTIRMASI

Dr. Öğr. Üyesi Şafak ALTAY
Ardahan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-7035-0362

KISIM 2

ARDAHAN'IN TARİH, EDEBİYAT VE KÜLTÜRÜ

BÖLÜM 1 ORTA ÇAĞ'DA ARDAHAN

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Beyza ERCAN
Ardahan Üniversitesi, Ardahan İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Orta Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı
ORCID ID: 0000-0003-0464-2716

BÖLÜM 2 THE TIMES GAZETESİNE GÖRE ARDAHAN (1914-1927)

Doç. Dr. Ufuk ERDEM
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-7654-0896

BÖLÜM 3 DIŐIŐLARI BAKANLIĞI ARŞİVİ (TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ) KAYITLARINA GÖRE SOVYETLERİN TÜRKİYE'DEN ARDAHAN, KARS VE ÇEVRESİNE YÖNELİK TOPRAK TALEPLERİ (1945-1946)

Doç. Dr. Ufuk ERDEM
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Orcid ID: 0000-ORCID ID: 0001-7654-0896

BÖLÜM 4 YAKACAKTAN ORMANA, HAYVANCILIKTAN YAYLAYA: 1940'LI YILLARDA
ARDAHAN'DA DEVLET'E BAKMAK

Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar SOYSÜREN
Ardahan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-2384-739X

BÖLÜM 5 ÂŞIK ŞENLİK VE ŞİİRLERİNDE DEĞERLER

Öğr. Gör. Fırat YARDİMCİEL
Ardahan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO,
Çocuk Gelişimi ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı
ORCID ID: 0000-0001-6163-1349

KISIM 3 **ARDAHAN'DA TARIM VE HAYVANCILIK**

BÖLÜM 1 ARDAHAN İLİNDE ORGANİK VE KONVANSİYONEL TARIM İLE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Doç. Dr. Sümer HAŞİMOĞLU
Emekli Öğretim Üyesi, Schwerin, Almanya.
ORCID ID: 0000-0002-9661-6381

Doç. Dr. M. Murat CENGİZ
Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim
Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-9844-4229

Doç. Dr. Abdulkerim DİLER
Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim
Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 2 ARDAHAN İLİNDEKİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN DURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÜRÜŞAN
Atatürk Üniversitesi, Erzurum Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-4676-3049

Doç. Dr. Arzu KAVAZ YÜKSEL
Atatürk Üniversitesi, Erzurum Meslek Yüksekokulu, Gıda İşleme Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-8292-9259

- BÖLÜM 3** ARDAHAN BALININ FİZİKSEL VE KİMYASAL ÖZELLİKLERİ
Prof. Dr. Okan EŞTÜRK
Ardahan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-5394-2515
- Sinan AYDIN
Kafkas Arısı Üretim Eğitim ve Gen Merkezi Müdürlüğü, Ardahan
ORCID ID: 0000-0002-7234-5804
- BÖLÜM 4** 2010-2021 YILLARI ARASINDA ARDAHAN YÖRESİNDEKİ RUMİNANTLARDA GÖRÜLEN ÖNEMLİ BAKTERİYEL VE VİRAL HASTALIKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin AYVAZOĞLU
Ardahan Üniversitesi, Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0003-2064-0657
- BÖLÜM 5** ARDAHAN İLİNDE KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE KOYUNLARIN BAZI ÖNEMLİ HASTALIKLARI
Dr. Öğr. Üyesi Ertan DOĞAN
Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO, Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-0751-0559

KISIM 4

ARDAHAN'IN COĞRAFYA VE TURİZMİ

- BÖLÜM 1** ARDAHAN İLİNDE APİ TURİZMİN KIRSAL TURİZM PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AMPİRİK BİR ANALİZ
Dr. Öğr. Üyesi Kuttusi ZORLU
Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bölgesel Coğrafya Ana Bilim Dalı
ORCID ID: 0000-0001-8924-6549.
- Dr. Öğr. Üyesi Selim ERASLAN
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası Ana Bilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-7574-6961.
- Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEDE
Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Fiziki Coğrafya Ana Bilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0003-4523-1390.
- BÖLÜM 2** ARDAHAN'IN KLİMATİK ÖZELLİKLERİNİN SEKTÖREL İKLİM İNDİSLERİ VE GELECEK YILLARA YÖNELİK PROJEKSİYONLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Dilek AYKIR
Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-2748-4055

Dr. Serhat ŞENSOY
Meteoroloji Genel Müdürlüğü
ORCID ID: 0000-0002-6150-6035

Arş. Gör. Dr. Şakir FURAL
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-1603-2424

BÖLÜM 3

ARDAHAN İLİ İHTİYOFANASI
Biyolog Burak SEÇER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-8763-131X

Doç. Dr. Sevil SUNGUR,
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: 0000-0003-4018-6375

Prof. Dr. Erdoğan ÇİÇEK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-5334-5737

BÖLÜM 4

ARDAHAN'IN İÇME SUYU KALİTESİ
Doç. Dr. Hürriyet ÇİMEN
Ardahan Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
Bölümü
ORCID ID:0000-0001-6107-2444

KISIM 5

ARDAHAN'DA YENİLENEBİLİR ENERJİ

BÖLÜM 1

ARDAHAN'DA KÜÇÜK ÖLÇEKLİ HİDRO/PV HİBRİT ENERJİ YATIRIMI İÇİN FİZİBİLİTE
ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin ÇOBAN
Ardahan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü
ORCID: 0000-0002-5284-0568

BÖLÜM 2

ARDAHAN'DAKİ ELEKTRİKLİ ARAÇLARIN ENERJİ SARFIYATINI ÇILDIR RÜZGÂR
ENERJİSİ İLE KARŞILAMA POTANSİYELİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin ÇOBAN
Ardahan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü
0000-0002-5284-0568

Öğr. Gör. Kadir AYDIN
Ardahan Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu,
ORCID: 0000-0002-9749-7310

HAKEM HEYETİ

| | |
|-------------------------------------|--|
| Prof. Dr. Abuzer ACAR | Afyon Kocatepe Üniversitesi, Veteriner Fakültesi |
| Prof. Dr. Erdoğan UZLU | Balıkesir Üniversitesi, Veteriner Fakültesi |
| Prof. Dr. Erol TURAN | Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü |
| Prof. Dr. Gülsün AKDEMİR EVRENDİREK | Ardahan Üniversitesi, Gıda Mühendisliği Bölümü |
| Prof. Dr. İsa CÜREBAL | Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Prof. Dr. Mehmet BAYRAK | Sakarya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü |
| Prof. Dr. Mutlu YILMAZ | Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Prof. Dr. Nuri YAVUZ | Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü |
| Prof. Dr. Pınar DEMİR | Kafkas Üniversitesi, Veteriner Fakültesi |
| Prof. Dr. Recep AYDIN | Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi |
| Prof. Dr. Tofig MEMMEDL | Ardahan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü |
| Prof. Dr. Tülay METİN | Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ Tarihi |
| Prof. Dr. Yahya Kemal AVŞAR | Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü |
| Doç. Dr. Asaf ÖZKAN | Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü |
| Doç. Dr. Beyza USTAĞLU | Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK | Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü |
| Doç. Dr. Ekrem MUTLU | Kastamonu Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi |
| Doç. Dr. Emre YAVUZER | Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü |
| Doç. Dr. Ersoy ZENGİN | Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü |
| Doç. Dr. Evren KÜÇÜK | Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü |
| Doç. Dr. Fatih ONGÜL | Ardahan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik |

| | |
|--------------------------------------|---|
| Doç. Dr. Filiz ASLAN ÇETİN | Mühendisliği Bölümü Kafkas Üniversitesi, Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü |
| Doç. Dr. Firdes TEMİZGÜNEY | Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü |
| Doç. Dr. Gamze YILMAZ | Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi |
| Doç. Dr. Hacer YELDAN | Çukurova Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Temel Bilimleri |
| Doç. Dr. Hüseyin MERTOL | Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Doç. Dr. Kadir ÖNK | Kafkas Üniversitesi, Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü |
| Doç. Dr. Kerem ÖZBEY | Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü |
| Doç. Dr. Levent KÜÇÜK | Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü |
| Doç. Dr. Musa ULUDAĞ | Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Doç. Dr. Mustafa ÖZ | Aksaray Üniversitesi, Veteriner Fakültesi |
| Doç. Dr. Selahattin ÇAVUŞ | Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü |
| Doç. Dr. Ömer YILAR | Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü |
| Doç. Dr. Serkan KÜKRER | Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü |
| Doç. Dr. Tayfun YILDIZ | Ardahan Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü |
| Doç. Dr. Ufuk ERDEM | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü |
| Doç. Dr. Ünzile KURT | Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi |
| Doç. Dr. Yaşar ERDOĞAN | Bayburt Üniversitesi, Laborant ve Veteriner Sağlık |
| Doç. Dr. Yusuf ARSLAN | Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi |
| Doç. Dr. Zafer AYKANAT | Ardahan Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü |
| Doç. Dr. Zehra DOĞAN ÇALIŞKAN | Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi – Galip YILMAZ | Bayburt Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin AYVAZOĞLU | Ardahan Üniversitesi, Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Ertan DOĞAN | Ardahan Üniversitesi, Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Gözde KOSA | Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Meryem FIRAT | Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi |
| Dr. Öğr. Üyesi Osman ARASLI | Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal Ve Beşeri Bilimler Fakültesi, İletişim Ve Tasarımı Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Onur AKÇAKAYA | Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü |
| Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AYDIN HALİSOĞLU | Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü |

SUNUŞ

Küreselleşme; birey, toplum ve devletlerin ekonomik, kültürel ve politik açıdan her zamankinden daha fazla birbirleriyle etkileşim içine girdikleri dönemi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Küreselleşen dünyada, ulaşım imkânlarının gelişmesi ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle tüm yeryüzünde baş döndürücü bir hızla değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Üniversiteler hem bu süreci şekillendiren bir özne hem de bu süreçten etkilenen bir nesne olmaları bakımından ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Nitekim günümüzde üniversiteler insandan mekâna, mekândan çevreye, evrenselden yerele her konuda ideal olanı gözeten, normatif olana meyleden, sorunları tespit eden ve bunlara analitik çözümler geliştiren stratejik kurumlar olmak durumundadır.

Ülkemiz, yükseköğretim alanında son on beş yılda kayda değer dinamik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede kuruluşundan bu yana henüz on üç yıl geçmiş olmasına rağmen Ardahan Üniversitesi, fiziki ve akademik gelişiminde büyük hamleler yapmıştır. Geline nokta, ülkemizin en güzide kampüs üniversitelerinden biri olarak öğrencilerimizin içinde huzur bulduğu bir mekân oluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Üniversitemiz; aidiyet duygusu yüksek, çalışkan, genç ve dinamik kadrosuyla bölgenin değerleri ve potansiyellerini gözeterek ürettiği nitelikli ve verimli bilgiyi bölgenin, ülkemizin ve tüm insanlığın hizmetine sunmaktadır. Bununla birlikte üniversitemiz, sadece hacimsel büyümeyi gözetmemekte, beraberinde özgül ağırlığın tesisi, organizasyon yapısının güçlendirilmesi, özgün olanın ekonomik kaynağa, sosyal ve kültürel değere dönüştürülmesi için stratejik ve sürdürülebilir politikalar ortaya koymaktadır.

Bu anlamda üniversitemiz bilimsellik, nesnellik, evrensellik, yenilikçilik, öğrenci odaklılık, paylaşımcılık, çalışkanlık, doğruluk, dürüstlük, şeffaflık, hesap verebilirlik, adil ve katılımcı yönetim; millî, manevi ve ahlaki değerlere saygı; doğa, çevre ve kültürel mirasa duyarlılık; kalite, inovasyon, paydaşlarla

iletifim gibi değerler ıfığında kurumsallaşmaya büyük önem vermektedir. Kurumların diğerlerinden ayırt edilebilmesine olanak tanıyan, benzeşme riskini ortadan kaldıran en önemli özelliklerden biri olan kurumsallaşma, zen gösterdiğimiz en kıymetli tamamlayıcı unsurlardan biridir. Keza bugünden yarına alınan her türlü karar ve yapılan uygulamada kurumsallaşmanın gerekleri gözetilerek hareket edilmektedir. Bu çerçevede niversitemiz; ilimizin, bölge-
mizin, ülkemizin ve bütün insanlığın gereklerini gözetererek bilgi üretmekte ve ürettiği bilgiyi faydaya dönüştürmek üzere şaba göstermektedir.

Son dönemlerde özellikle akademik alanda büyük bir ivme kazanan niversitemiz; ilin ihtiyaçlarını da gözetererek iş birlikleri geliştirmekte, projeler üretmekte ve etkinlikler düzenlemektedir. Nitekim bu şabaların somut bir şıktısı olarak ODTÜ bünyesinde kurulan URAP verilerine göre 2020 yılında devlet ve vakıf niversiteleri arasında 12 sıra birden yükselerek 125. sıraya yerleşen Ardahan niversitesi, 2021 yılında 19 sıra daha yükselerek 106. sıradaya yer almıştır. Bununla birlikte ilimizde AFAD, İşKUR, SERKA, DAP'ın yanı sıra başka kamu kurum ve kuruluşlarıyla da iş birliğine dayalı projeler hayata ge-
çirilmiştir. Örneğin Ardahan İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile "Lisansüstü Eğitim Programı İş Birliği Protokolü" imzalanmıştır. Bu protokolle birlikte 2020-2021 bahar döneminden başlamak üzere Ardahan İl Millî Eğitim Müdürlüğü yönetici ve öğretmenleri başta olmak üzere bütün personelinin lisansüstü eğitim almalarının yolu aılmıştır.

Üniversite olarak ilimizin kıymetlerini ekonomik değere ve somut şıktıya dönüştürmek için önemli projeler yapmaktayız. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen yürütücülüğünü Ticaret ve Sanayi Odasının yaptığı ve niversitemizin de paydaşlarından biri olduğu "Kura'nın Bereketi: Ardahan'ın Yerel Peynirleri Kadınların Elinde Yeniden Hayat Buluyor" başlıklı proje son dönemlerde hayata geçirdiğimiz bu önemli projelerden biridir. Ardahan ilinde çok farklı türde yöreye özgü peynirler olmasına rağmen bunların birçoğu unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Proje kapsamında unutulmaya yüz tutan peynirlerin Ardahan'da işsizlik sorunu yaşayan kadınlarımızın ellerinde yeniden hayat bulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede teorik ve uygulamalı olarak peynir yapımından hijyen sanitasyonuna, girişimcilik eğitimlerinden peynir işletmelerinin ihtiyacı olan usta eğitimlerine kadar farklı konularda eğitimlerin verileceği Peynir Atölyesi'nin kurulması ve sürdürebilir bir şekilde bu faaliyetlerin yapılması hedeflenmektedir.

Üniversitemizin kampüs donatılarının bir yenisi olarak şehit mer Halisdemir Spor Kompleksi ve Derya Samancı Yaşam Merkezi yakın zamanda faaliyete geçirilmiştir. Bu yapı ile birlikte ğlencilerimiz bowling ve sinema salonu,

kafeler, alışveriş merkezlerinin içinde yer aldığı modern ve zengin içerikli bir sosyal tesise kavuşmuştur. Ayrıca SERKA ile iş birliği içerisinde şehir merkezindeki kampüs alanında Planetaryum (Gezegen Evi) yapılmıştır. Böylelikle il genelindeki bütün çocuklarımız, eğlenceli bir şekilde evrenin gizemleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Çocuklarımızın bilime olan meraklarını, bilgiye olan saygılarını daha fazla arttıracığına inandığımız bu imkânla serhat şehri olan Ardahan'daki çocuklarımıza zamanın ruhuna uygun bir imkân tanınmış olmaktadır. Bununla birlikte ARÜSEM merkezimizde çocuklar, kadınlar, gençler başta olmak üzere tüm halkımıza yönelik mesleki ve sosyal kurslar açılmaktadır. Çocuklar için piyano, keman, tambur, solfej (şan) ve resim, robotik kodlama eğitimi kurslarının yanı sıra yetişkinler için çello, gitar, bağlama, seramik, çini boyama, ALES hazırlık, STEM atölyesi kursları ve Rusça dil kursu devam etmektedir. Bunun yanı sıra üniversitemizde birçok sempozyum, çalıştay ve etkinlik, artık geleneksel hâle gelmiştir. Mesela "Kafkaslardan Anadolu'ya Şiir Şair Aşık Günleri I-II-III", "Zaman ve Mekân: Ardahan" sergimiz bunlardan sadece bazılarıdır.

Üniversite-şehir bütünleşmesi açısından önemli bir proje olan ve editörlüğünü üniversitemiz öğretim üyesi Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ'ın yaptığı *Ardahan Değerlemeleri* kitap serisi; 1 ve 2. sayılarından sonra şimdi de 3. sayısını yayımlamıştır. Her sene ilimizin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve ekolojik yapısıyla ilgili özgün çalışmalara yer veren kitap, ilin başlıca sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin üretilmesi bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır. Ülkemizin değişik üniversitelerinden 35 yazarın 21 makalesinin yer aldığı bu kitabın ilimize, ülkemize ve alanyazına fayda sağlamasını temenni ediyor, keyifli okumalar diliyorum...

Prof. Dr. Mehmet BİBER
Ardahan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Yerel yönetimler; belirli bir coğrafi alanda, sorumlu oldukları mücavir sınırlar içerisinde yaşayan vatandaşların mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamakla görevli, idari/mali özerkliği olan ve belli hukuk kuralları içinde hareket eden tüzel, anayasal kuruluşlardır. Sorumlu olduğu sınırlar içindeki halkın her türlü ihtiyaçlarını, sorunlarını ve taleplerini kendine vazife edinen yerel yönetimlerin, hizmet temelinde hızlı, etkin ve sorumlu davranmaları gerekir. Ayrıca yerel yönetimlerin, faaliyet gösterdikleri ilin ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel potansiyellerini ve kaynaklarını değerlendirerek il ve ülke için katma değere dönüştürme ve genel refahı artırma gibi sorumlulukları da vardır.

İlimiz, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğusunda yer alan; kendine has kadim tarihî, turistik ve coğrafi güzellikleri ile kültürel değerleri bulunan, büyükbaş/küçükbaş hayvan ve kaz yetiştiriciliği ile süt, kaşar ve bal üreticiliği gibi nevi şahsına münhasır ekonomik kaynakları olan bir serhat şehridir. Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya hinterlandının çeperini teşkil eden ilimizin, Asya coğrafyasının artan siyasi ve ekonomik kıymetine istinaden jeostratejik ve jeoekonomik önemi her geçen gün artmaktadır. Ayrıca ilimiz; milli ve ahlaki değerleri, insanının misafirperverliği ve kadirşinaslığı, üzerine konuşlandığı coğrafyanın armağanı olan hava, toprak ve su kalitesi ve iklimi gibi zengin ve kıymetli imkânlarıyla kısa ve orta vadede hak ettiği konuma gelecektir

Bu süreçte üniversitemiz, sahip olduğumuz en önemli kaynaklarımızdan biridir. Zira üniversiteler kentsel kalkınmayı ve gelişmeyi sağlayabilecek atılımları hızlandıran projeler yapan; işsizliği, bölgesel gelişmişlik farklarını asgariye indirebilecek, istihdamı artırabilecek projeler geliştiren; ilin özgün değerlerini kıymete dönüştürebilecek bilimsel çalışmalar yapan ve son kertede ülkesinin ve tüm insanlığın ilerlemesini sağlayabilecek yenilikçi ve vizyoner projeksiyonlar ortaya koyan temel aktörlerdir. Böylelikle üniversiteler, ülkemizin en kıymetli kaynağı olan gençlerimizin nitelikli insan gücüne dönüşme-

sinde buldukları şehirlerin gelişmesi, ilerlemesi, değişim ve dönüşümünde öncü bir role ve öneme sahiptir. Üniversite ve şehir bütünleşmesinden ortaya çıkabilecek sinerji, tüm bu faydaların yanı sıra başka türlü katma değerleri de üretme potansiyeli taşıması bakımından üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir konudur.

Ülkemizin nüfusu neredeyse istikrarlı bir şekilde artarken ilimizde nüfus yıllara göre düşmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise göçtür. Üniversitemiz; ilimizde kişi başına düşen millî gelirin artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının asgariye indirilmesi, sosyal ve fiziksel altyapının tesisinde yenilikçi perspektifler geliştirilmesi yönünde fikirlerine önem verdiğimiz kurumların başında gelmektedir. Bunun yanı sıra ilimizdeki sorunların tespit edilmesi, bu sorunlara nitelikli, doğru, ekonomik ve hızlı çözüm önerilerinin geliştirilmesi bakımından her türlü katkısını ve önerisini beklediğimiz ve önemseydiğimiz en güçlü değerlerimizden biridir.

Üniversite-şehir bütünleşmesinin çok kıymetli bir örneği olan ve bu sene üçüncüsü yayımlanan *Ardahan Değerlemeleri* kitap serisi, ilimizdeki sorunların tespit edilmesi, bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilmesi, yukarıda sözünü ettiğim ekonomik kaynakların ve kültürel değerlerin kıymete dönüştürülmesine yönelik bilimsel ve akademik yaklaşım geliştirmesi bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır. Editörlüğünü Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ hocamızın yaptığı kitap; ekonomiden sanata, edebiyattan yenilenebilir enerji kaynaklarına kadar ilimizin her türlü kaynak, imkân ve potansiyelini ele almakta ve değerlendirmektedir. Bu anlamda bizler de dâhil olmak üzere ilimize fayda sağlamak isteyen herkes için kaliteli, yenilikçi ve doğru tespitler içeren kitap için hocamızı kutluyoruz. İlin paydaşlarının ziyadesiyle faydalanacağını düşündüğümüz bu çalışmaya katkı sunan ülkemizin değişik üniversitelerinden bütün araştırmacılara, yazarlara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Faruk Demir
Ardahan Belediye Başkanı

ÖN SÖZ

Ardahan Üniversitesi, Türkiye'nin en iyi kampüsü unvanına sahiptir. Aynı paralelde Ardahan'ın sosyokültürel, sosyoekonomik açıdan gelişiminde ve iktisadi kalkınmasında etkili hizmet vermektedir.

Ardahanlılar, çevreye duyarlı, kurumlara saygılı ve Üniversitesine sahip çıkan insanlardır.

Ardahan ili Türkiye'de nüfusuna oranla en fazla göç veren iller arasındadır. Bu göçün durması için Üniversiteden beklentilerimiz yüksektir. Ardahan'ın kalkınmasında kullanacağı potansiyel imkânlar da umut vericidir.

Ardahan'ın yerleşim olarak iki karakteristik özelliği var: Birincisi organik çevreye sahip olması, diğeri ise bir sınır ili olmasıdır. Her ikisi de ilin gelişmesi için değerlendirilmesi gereken fırsatlardır.

1. Dünyada organik tarım ve seracılık her geçen gün, önemi artan bir konudur. Günümüzde organik tarım ve seracılık, dünyada ekonomik getirisi yüksek ticari faaliyetler arasındadır. Organik et de aynı şekilde aranmaktadır. Kars ve Ardahan için Tarım Bakanlığı organik tarım üniteleri kurup organik tarımı desteklemeli ve halk organik tarıma teşvik etmelidir...

IFOAM (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu) ve FIBL (Organik Tarım Araştırma Enstitüsü) araştırma sonuçlarına göre: *"Tamamlayıcı bazı faktörlerle birlikte organik tarım dünyayı doyurabilir. Hatta dünya nüfusunun beslenebilmesi için mevcut tarım arazilerinin yüzde 60'unda organik üretime geçilmesi yeterlidir."*

Organik tarım da aynen turizm gibi doğal imkânlar, iklim ve genç nüfusu itibarıyla Türkiye için potansiyel bir ekonomik imkândır. Hayvansal organik ürünler de bitkisel ürünler kadar önemli bir potansiyeldir.

Ardahan'da “**hayvansal organik ürünler organize sanayi bölgesi**” kurulabilir. Bu alana yakın bölgelerde, aynı zamanda besi organize sanayi bölgeleri de kurulabilir.

Besi bölgelerinde hayvan üretimi, hayvansal atıkların ortak değerlendirilmesi (biyogaz gibi) ortak yem bitkileri üretimi, ortak mera kullanımı, ortak süt sağma tesisleri kurulabilir.

Üretim ve pazarlama alanında ise süt ve süt ürünleri fabrikası kurulması, soğuk hava deposu, kalite kontrol amaçlı akredite laboratuvarı, organize süt-süt tozu ve peynir imalatı, ihracat ve iç pazarlama organik tarım alanında ikinci imkânı bal üretimidir. Ardahan'ın ekolojik koşulları organik bal üretimi için oldukça uygundur. Kafkas arısı verimlidir. Flora zengindir, sentetik kimyasalların kullanımını sınırlıdır.

Ardahan Üniversitesinin bu alanda bölgeye yararlı çalışmaları var ve bu çalışmalar devam etmektedir.

Tarım ve hayvancılıkta üretim ve pazarlama, kooperatif ortaklıklar şeklinde olursa sonuç alınacaktır. Ne var ki bizde kooperatifçilik kültürü gelişmemiştir. Söz gelimi organik bal üretiminde arıların pahalı beslenmesi yanında söz konusu kooperatifçiliğin zorlukları gibi handikaplar vardır. Ancak markalaşma gerçekleşirse kooperatifçiliğin fiyat avantajı, kredi kolaylığı, ortak pazarlama maliyetlerinin daha düşük olması gibi önemli avantajları bulunmaktadır. Bunun için de devletin el atması gerekiyor.

2. Geçmiş deneyimlerden serbest bölgeler, sınır ticareti ve sınır ticaret merkezlerinin iyi çalışmadığını biliyoruz. O zaman sınır ticaretini yeni bir yaklaşım içinde ele almamız gerekiyor: “**Sınır ticareti üretim ve ticaret serbest alanları**” kurmalıyız. Ardahan bunun için bir teşkil edebilir. Kurulacak bu alan prensip olarak aşağıdaki özelliklerde olabilir:

- Üretim ve toptan ve perakende satış yapılacak.
- Yerleşikler dışındaki satışlar için gümrüksüz alan olacak.
- Yalnızca yerli firmalar faaliyet gösterecek. (Yabancı firmaların serbest bölgelerde mahzurları görülmüştür.)
- Üretimde ara malı ve hammadde olarak yerli girdi kullanılacak. İçeriden sağlanan ara mal ve ham maddeden KDV alınmayacak.
- Bu alanları anonim şirket çalıştıracak. (Şirket, ticaret, sanayi ve ziraat odaları, esnaf ve sanatkar birlikleri, tarafından kurulacak.) Zararlı sayılan mallar dışında mal sınırlaması olmayacak.

Bu alanlara, serbest bölgelere tanınan mali ve idari teşviklerin uygun olanları sağlanabilir.

Çıldır Gölü uluslararası kano yarışları ve buz pateni yarışları için dünyadaki en elverişli dört gölden biridir. Kars- Ardahan ve Iğdır Kalkınma Vakfı olarak Çıldır Gölü'nü "Dünya Miras Listesi"ne dâhil etmek için UNESCO nezdinde çalışmalar yapmaktayız.

Ardahan Üniversitesi Vakfı, Rektör Prof. Dr. Mehmet BİBER başkanlığında üniversite odaklı hizmet yapan bir vakıftır. Bu vakfı desteklemek her Ardahanlının doğal görevidir.

Ardahan Değerlemeleri kitap serisi, bölge imkanlarının değerlendirilmesinde ve halkın bilinçlenmesinde etkili bir imkândır. Bu imkânı hazırlayan Rektör Prof. Dr. Mehmet BİBER'e ve Editör Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ'a teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Esfender KORKMAZ
Kars, Ardahan, Iğdır Vakfı
Kurucu Başkanı

EDİTÖRDEN

Bir misyon tasviri...

Bilimsel çalışmalar, bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak herhangi bir konu, mesele veya sorunun incelenmesi ve araştırılması ile elde edilen analitik ve sistematik bilgilerdir. Burada temel amaç; bir meramın bir başkasına aktarılması, duyurulması, onun veya onların dikkatinin çekilmesidir. Bu perspektiften bakıldığında yenisini üretmek üzere öncekinden faydalanan bilim adamlarının gayretleri dışında mevzuyu politika ve uygulamaya dönüştürecek kesimlerin bilimsel yayınlara kulak kesilmediği, bilimsel yayınlara itibar göstermediği toplumlarda bilimsel çalışmalar bir bütün olarak amaçlarına hizmet edememiştir, demektir. Bu bağlamda yerel yöneticilerinden siyasetçilere, vatandaşan girişimcisine kadar her kesim, bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu raporlardan, sonuçlardan, tespitlerden ve önerilerden ziyadesiyle faydalanmalıdır. Bir kültür, bir varlık erdemi ve bir anlayış olarak bu yaklaşımın içselleştirilmediği toplumlarda ilerlemeci ve gelişmeci bir perspektif yakalanamaz.

...

doğruysa bu yargı

bu sonuç

bu çıkarsama¹

Ülkemizdeki bilimin içinde bulunduğu en önemli çıkmazlarından biri, bu demektir. Zira ülkemizde başta sosyal bilimler alanında olmak üzere bilimsel çalışmalar; kendi varsıllarımızdan, gerçeklerimizden ve örneklerimizden yola çıkılarak yapılmasına rağmen stratejik reel politikaları tam manasıyla etkile-

¹ İsmet Özel şiirinden birkaç mısra.

yememekte ve şekillendirememektedir. Sosyal ve siyasal politika, teknoloji, alt-yapı, inovasyon, girişimcilik, üretim ve pazarlama stratejileri gibi konulardaki mantık, ekseriyetle Batı toplumlarında yapıları yapmaya çalışmak üzerine konuşlandırılmıştır. Böylelikle ülkemizde milletimizin öz kaynaklarıyla yapılan bilimsel çalışmaların standardı ve kriteri; bir bilimsel çalışmanın yurt dışındaki bir dergide yayımlanıp yayımlanmadığı gibi görece başarı ölçütü olabilmektedir.

...

doğruysa bu yargı

bu sonuç

bu çıkarsama

gövdesi bu topraklarda olan büyük ve yetişmiş bir kitlenin, milletimizin öz kaynaklarıyla finanse ettiği kıymetli bilgileri, fikirleri ve emekleri, doğrudan başka toplumların kullanımına sunuluyor demektir. Elbette bilim evrenseldir ve bilimsel bilginin faydası indirgenemez. Burada ifade etmek istediğim şey; Zizek'in ifadesiyle konuya "yamuk bakabilmek", mevzuya bir nebze de bu perspektiften yaklaşabilmektedir. Bununla birlikte bütün dünyada gittikçe yerleşik olmaya başlayan böyle bir anlayışın, bilimin küresel eşitsizliğine hizmet ettiği de aşikârdır.

Bilimsel bilgiye sahip olma ve onun nimetlerinden faydalanma açısından bütün dünyada büyük ve kesif bir eşitsizlik söz konusudur. Daha da vahim olanı, oluşturulan sitemle kıt kanaat bilim üreten toplumların kaynakları bu zengin coğrafyaya akacak şekilde dizayn edilmiştir. Bu bağlamda ülkemizde üretilen ve millî bir kaynak olarak görülmesi gereken bilimsel çalışmaların, evvela öz yarara dönüşmesi yönünde yapısal politikaların hayata geçirilmesi faydalı olabilir. Ancak bu sürecin a priori hâli; üretilen bilimsel çalışmaların evrensel kriterlere ve standartlara uygun olduğu yayın politikası, yayın ilkeleri, değerler ve değerlendirme sisteminin koşullarının ulusal sınırlar içinde hazırlanmış olmasıdır.

Bu çerçevede *Ardahan Değerlemeleri* adlı projenin meramı, ülkemizin cevher noktalarından biri olan Ardahan ili; hedefi ise ortaya konulan bilimsel çalışmaların, ilin politika yapıcıları, karar alıcıları ve uygulayıcıları tarafından dikkate alınarak yörenin geleceğini şekillendirecek kaynaklardan biri olarak değer görmesidir. Bu bağlamda amacımız, evvela ve doğrudan ilimize ve ülkemize somut fayda sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak olup kitabın açık misyonları şunlardır:

- Ardahan ilinin, ülkemizin kalkınmış mekânlarından biri olmasına vesile teşkil edecek, öncül akademik, bilimsel çalışmaları yapmak ve projenin her ça-

lışmayla oluşturacağı bilgi havuzunu kullanıcısının faydalanabileceği bir platforma dönüştürme, Böylelikle üniversite-şehir iş birliğinin yanında ve ötesinde üniversite-politika koordinasyonu tesis edebilmek

- İle ve bölgeye odaklanmak suretiyle şehrin dinamiklerini sürekli ve istikrarlı bir şekilde canlı tutmak

- Düzenli olarak yapılan bilimsel çalışmalarla elde edilen sistematik ve analitik bilgileri, ille ilgili karar alıcı ve uygulayıcı konumunda olan aktörlerin dikkatine ve kullanımına sunmak

- İlin sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara ilişkin doğru, ekonomik ve sürdürülebilir çözüm önerileri ortaya koymak

- İlin ekonomik, ticari, sosyal, kültürel ve siyasi kaynaklarını, imkânlarını ve potansiyellerini gün yüzüne çıkarmak

- İlin yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile somut ve soyut değerlerini akademik ve bilimsel açıdan işlemek

- İlin farklı yönlerini çeşitli boyutlarıyla ele alıp irdeleyerek zayıf ve güçlü yönlerini ortaya koymak, böylelikle ilin nevi şahsına münhasır özelliklerini ortaya çıkarmak, belirginleştirmek ve diri tutmak

- İlle ilgili bilimsel bir envanter oluşturmak ve son kertede bu çalışmalarını bir külliyata dönüştürmek

- İlde üniversitemizin kuruluşundan itibaren bir hafıza oluşturmak ve sonrasında ille ilgili yapılacak her türlü çalışmaya karşılaştırma imkânı da sunabilecek kaynak oluşturmak

Bu duygu ve düşüncelerle her sene aynı titizlik ve hassasiyetle hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri*, bu sene 3. sayısını yayımladı. Şunu ifade etmek isterim ki *Ardahan Değerlemeleri*'nin tüm sayılarında yer alan makalelerin tamamı kör hakemlik uygulamasına tabi tutuldu. Bu bağlamda kitaplarda yer alan makaleler, alanında uzman en az iki yazardan olumlu görüş alan çalışmalardır. Projede bir insicam sağlayabilmek adına her sayıda 21 bilimsel makale yayımlanmaktadır. Bu sayıda ülkemizin değişik üniversitelerinden 35 farklı yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 özgün çalışması yer almıştır. Ayrıca kitaba, yine ülkemizin değişik üniversitelerinden 49 farklı akademisyen hakemlik yaparak katkıda bulunmuştur.

Öncelikle bu projeye değerli çalışmalarıyla destek veren yazarlarımıza, hakemlik yapmak suretiyle kıymetli katkılarını sunan hocalarımıza çok teşekkür ederiz. Bu sayı için yöremizin güzide değerlerinden biri olan, akademik kişiliği ile örnek aldığımız Prof. Dr. Esfender Korkmaz Hocam, ön söz yazma nezaketinde bulundu; kendisine teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ardahan ili söz konusu olduğunda her türlü desteği verebileceğini söyleyerek bu sayının baskısı için katkı sağlayan Başkan Faruk Demir Bey'e ve Sayın Başkan'ın şahsında Ardahan Belediyesine teşekkürlerimizi sunarız. Hassaten üniversitemiz Rektörü Prof. Dr. Mehmet BİBER Hocamıza, teşekkürlerimizi arz ediyorum. Sayın Rektörümüz, meramı Ardahan olan proje ve çalışmalara özel bir değer verdiğini her koşulda vurgulayarak bizleri cesaretlendirdi, bilgi ve tecrübeyle yol gösterdi.

Daha önce ifade ettiğim üzere sizler bu sayıyı okurken bizler bir sonraki sayı için yollarda olacağız. Kitabın ilimize, ülkemize ve tüm insanlığa fayda getirmesini dilerim...

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

İÇİNDEKİLER

| | |
|-----------------------|------|
| BÖLÜM YAZARLARI | III |
| SUNUŞ | XI |
| ÖNSÖZ | XIV |
| ÖNSÖZ | XVII |
| EDİTÖRDEN | XXI |

KISIM 1 ARDAHAN'IN SOSYOEKONOMİSİ

BÖLÜM 1 ARDAHAN İLİNİN SOSYOEKONOMİK YAPISI VE DURUM ANALİZİ İkincil Veriler Üzerinden Analitik-Sosyolojik Bir Analiz

| | |
|---|----|
| Giriş | 3 |
| 1. Ardahan İlinin Gelişmişlik Göstergeleri ve Sorun Analizi | 6 |
| 2. Çalışmanın Metodolojisi | 12 |
| 3. Ardahan'ın (Ekonomik-Beşerî-Siyasi-Fiziki) Yapı ve Durum Analizi | 14 |
| 3.1. İlin Ekonomik Durum ve Ticari Yapı Analizi | 14 |
| 3.1.1. Ticaret ve Ekonomi | 14 |
| 3.1.2. Gelir ve Servet | 18 |
| 3.1.3. Hayvancılık ve Arıcılık | 22 |
| 3.1.4. Turizm | 26 |
| 3.2. İlin Beşerî Yapı ve Sosyal Durum Analizi | 29 |
| 3.2.1. Nüfus | 29 |
| 3.2.2. Çalışma Hayatı ve Beşerî Sermaye | 32 |
| 3.2.3. Eğitim | 34 |

| | |
|---|----|
| 3.2.4. Sağlık | 38 |
| 3.2.5. Göç..... | 41 |
| 3.3. İlin Siyasi Durum ve Kültürel Yapı Analizi | 45 |
| 3.3.1. Sosyokültürel Yaşam | 45 |
| 3.3.2. Güvenlik | 48 |
| 3.3.3. Sivil Toplum..... | 49 |
| 3.4. İlin Fiziki Durum ve Donatsal Yapı Analizi..... | 52 |
| 3.4.1. Ulaşım ve Bütünleşik Ağ | 52 |
| 3.4.2. Çevre ve Altyapı..... | 55 |
| 3.4.3. Konut..... | 60 |
| Sonuç..... | 62 |
| Kaynakça | 72 |

BÖLÜM 2

ARDAHAN İLİNDE GÖÇ VE SAĞLIK

| | |
|---|----|
| Giriş | 75 |
| 1. Göç Kavramı..... | 77 |
| 2. Göç Nedenleri | 79 |
| 3. Göç Türleri..... | 81 |
| 4. Ardahan İli Göç Analizi | 82 |
| 4.1. Ardahan ve Doğu Anadolu Bölgesi İllerinin Aldığı ve Verdiği Göçler ile Net Göç Hızları.. | 85 |
| 4.2. Ardahan İlinin Yıllara Göre Aldığı ve Verdiği Göçler ile Net Göç Hızları | 85 |
| 5. Göç ve Sağlık | 88 |
| 5.1. Göçün Aile ve Bireyler Üzerinde Etkisi | 89 |
| 5.2. Göç ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) | 90 |
| Sonuç..... | 92 |
| Kaynakça | 95 |

BÖLÜM 3

ARDAHAN İLİ BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE KAYIT DIŞI İSTİHDAM ENDİŞE DÜZEYİNİN ARAŞTIRILMASI

| | |
|---|-----|
| Giriş | 99 |
| 1. Kayıt Dışı İstihdam Kavramı..... | 100 |
| 2. Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri..... | 101 |
| 3. Tarım Sektöründe Kayıt Dışı İstihdam | 103 |

| | |
|-------------------------------|-----|
| 4. Materyal ve Metot | 104 |
| 5. Bulgular ve Tartışma | 104 |
| Kaynakça | 113 |

BÖLÜM 4
ARDAHAN'IN EKOİRİŞİMCİLİK
POTANSİYELİ

| | |
|--|-----|
| Giriş | 115 |
| 1. Girişimci ve Girişimcilik Kavramları | 116 |
| 1.1. Girişimciliğin Önemi | 118 |
| 2. Ekogirişimcilik | 119 |
| 2.1. Ekogirişimciliğin Özellikleri | 122 |
| 2.2. Ekogirişimcilik Türleri..... | 123 |
| 2.3. Ekogirişimciliğin İtici Güçleri | 125 |
| 3. Ardahan'ın Ekogirişimcilik Alanları | 126 |
| 3.1. Yayla Turizmi ve Ekogirişimcilik..... | 127 |
| 3.2. Göl Turizmi ve Ekogirişimcilik | 128 |
| 3.3. Kış/Dağ Sporları ve Ekogirişimcilik..... | 128 |
| 3.4. Endemik Bitki Çeşitliliği ve Ekogirişimcilik | 129 |
| 3.5. Festivaller, Şenlikler ve Ekogirişimcilik | 130 |
| 3.6. Gastronomi Turizmi ve Ekogirişimcilik | 131 |
| 3.7. Yaban Hayatı ve Ekogirişimcilik | 132 |
| 3.8. Ardahan ve Posof Belediyesinin Bungalov Ev Projesi ve Ekogirişimcilik | 133 |
| 3.9. Yöresel El Sanatları ve Ekogirişimcilik..... | 133 |
| 3.10. Yöresel Meyve Sebze Türleri ve Ekogirişimcilik | 134 |
| 3.11. Tarım ve Hayvancılık ve Ekogirişimcilik | 135 |
| 3.12. Ekogirişimcilikte Ardahan Üniversitesinin Rolü | 136 |
| 5. Ardahan'ın Ekogirişimcilik Potansiyeline İlişkin Fütz Analizi..... | 137 |
| Sonuç..... | 138 |
| Kaynakça | 140 |

BÖLÜM 5
ARDAHAN İLİ İÇİN ÖZEL OKUL TALEP VE BEKLENTİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK
BİR PAZAR ARAŞTIRMASI

| | |
|---|-----|
| Giriş | 143 |
| 1. Ardahan İlinin Genel Durumu ve Eğitim Öğretim Profili | 144 |
| 2. Özel Okul Talep ve Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma | 145 |
| 2.1. Literatür | 145 |
| 2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi | 148 |
| 2.3. Araştırma Yöntemi | 148 |
| 2.4. Bulgular | 149 |
| 2.4.1. Özel Okul Talebine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler | 149 |
| 2.4.2. Özel Okul Talebine İlişkin Alluvial Gösterimler | 154 |
| 2.4.3. Özel Okuldan Beklentilerine Yönelik Gösterimler | 159 |
| 3. Sonuç ve Değerlendirme | 162 |
| 4. Öneriler | 163 |
| Kaynakça | 165 |

KISIM 2
ARDAHAN'IN TARİH, EDEBİYAT VE KÜLTÜRÜ

BÖLÜM 1
ORTA ÇAĞ'DA ARDAHAN

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Giriş | 169 |
| 1. 9. Yüzyıla Kadar Ardahan | 172 |
| 2. 9-10. Yüzyıllarda Ardahan | 177 |
| 3. 11. Yüzyılda Ardahan | 179 |
| 4. 12. Yüzyılda Ardahan | 183 |
| 5. 13.-14. Yüzyıllarda Ardahan | 185 |
| Sonuç | 192 |
| Kaynakça | 194 |

BÖLÜM 2
THE TIMES GAZETESİNE GÖRE ARDAHAN
(1914-1927)

| | |
|--|-----|
| Giriş | 197 |
| 1. Birinci Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)..... | 198 |
| 2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem (1919-1927)..... | 207 |
| Sonuç..... | 212 |
| Kaynakça | 214 |
| Ekler | 216 |

BÖLÜM 3
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ (TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ) KAYITLARINA GÖRE
SOVYETLERİN TÜRKİYE'DEN ARDAHAN, KARS VE ÇEVRESİNE YÖNELİK TOPRAK
TALEPLERİ (1945-1946)

| | |
|--|-----|
| Giriş | 221 |
| 1. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Talepleri | 222 |
| 2. Dışişleri Bakanlığının Kayıtlarında Sovyet Rusya'nın Talepleri Karşısındaki Diplomasi Faaliyetleri | 225 |
| 2.1. Türk Diplomatların Resmi ve Gayriresmî Temasları..... | 225 |
| 2.2. Türk Dışişleri Bakanlığı Tarafından Kitle İletişim Araçlarının Takibi | 229 |
| 2.2.1. Dünya Radyolarının Takibi | 229 |
| 2.2.3. Yabancı Basında Yapılan Haberler/Yayınlar ve Türk Diplomatların Faaliyetleri ... | 231 |
| Sonuç..... | 237 |
| Kaynakça | 238 |
| EKLER (Belge Örnekleri) | 240 |

BÖLÜM 4
YAKACAKTAN ORMANA, HAYVANCILIKTAN YAYLAYA: 1940'LI YILLARDA ARDAHAN'DA
DEVLET'E BAKMAK

| | |
|--|-----|
| Giriş | 243 |
| 1. İlden İlçeye Ardahan..... | 245 |
| 2. On Beşinci Yıldaki Parlak Tablonun Ardına Bakmak..... | 249 |
| 3. Hayvancılığın Felaket Yılı ve Ötesi | 252 |
| 3.1. Kronikleşmiş Yayla Meselesi | 258 |
| 4. Karakış, Yakacak ve Yok Olan Ormanlar | 261 |

| | |
|----------------|-----|
| Sonuç..... | 266 |
| Kaynakça | 269 |

BÖLÜM 5 **ÂŞIK ŞENLİK VE ŞİİRLERİNDE DEĞERLER**

| | |
|--|-----|
| Giriş | 273 |
| 1. Âşık Şenlik | 274 |
| 2. Çalışmanın Metodolojisi | 278 |
| 3. Bulgular..... | 282 |
| 3.1. Eserlerde Tespit Edilen Değerler | 282 |
| 3.2. Tespit Edilen Değerlerin Sıklık Frekansları | 290 |
| Sonuç ve Tartışma | 296 |
| Kaynakça | 298 |

KISIM 3 **ARDAHAN'DA TARIM VE HAYVANCILIK**

BÖLÜM 1 **ARDAHAN İLİNDE ORGANİK, KONVANSİYONEL** **TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ**

| | |
|--|-----|
| Giriş | 303 |
| 1. Ardahan İlinin Tarihsel Tanıtımı | 304 |
| 2. TRA2 ve Ardahan: Genel Değerlendirme | 305 |
| 2.1. Sosyal Yapı, Nüfus ve Göç..... | 305 |
| 2.2. TRA2 Bölgesinde Örgütlülük..... | 305 |
| 2.2.1. Tarım Sektöründe Kurumsal Kaynaklar ve Örgütlenme | 305 |
| 2.2.2. İş Gücü ve İstihdam Yapısı | 306 |
| 3. Tarım ve Hayvancılık Sektörleri | 306 |
| 3.1. Tarım İşletmelerinin Yapısı..... | 307 |
| 4. Bitkisel Üretim | 307 |
| 4.1. Meyve Üretimi | 308 |
| 4.2. Sebze Üretimi | 308 |
| 4.3. Tarla Ürünleri | 309 |
| 5. Kuzey Doğu Anadolu ve Ardahan'da Hayvancılık..... | 310 |
| 5.1. Büyükbaş Hayvancılık | 311 |

| | |
|--|-----|
| 5.2. Küçükbaş Hayvancılık..... | 313 |
| 5.3. Kümes Hayvancılığı, Arıcılık ve Organik Tarım..... | 314 |
| 5.3.1. Arıcılık..... | 315 |
| 6. TRAZ Bölgesinde ve Ardahan'da Organik Tarım..... | 316 |
| 6.1. Bölge - Ardahan, Organik Tarım Potansiyeli ve Geliştirme Olanakları..... | 316 |
| 6.2. Bölgede Organik Tarımının Sorunları..... | 319 |
| 6.3. Öneriler: Ardahan Ticaret ve Sanayi Odasının (ATSO) Bulgu ve Önerileri..... | 320 |
| 7. Ardahan ve Türkiye..... | 322 |
| Sonuç ve Öneriler..... | 327 |
| Kaynakça..... | 329 |

BÖLÜM 2

ARDAHAN İLİNDEKİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN DURUMU

| | |
|--|-----|
| Giriş..... | 331 |
| 1. Dünya'da Kaz Varlığı..... | 332 |
| 2. Türkiye'de Kaz Varlığı..... | 334 |
| 2.1. Ardahan İli Kaz Varlığı..... | 336 |
| 2.2. Ardahan'da Kazlardan Elde Edilen Ürünlerin Değerlendirilmesi..... | 338 |
| 2.3. Ardahan İlindeki Kaz Yetiştiriciliğinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri..... | 339 |
| Sonuç..... | 341 |
| Kaynakça..... | 342 |

BÖLÜM 3

ARDAHAN BALININ FİZİKSEL VE KİMYASAL ÖZELLİKLERİ

| | |
|---------------------------------|-----|
| Giriş..... | 345 |
| 1. Balın Kimyasal Bileşimi..... | 347 |
| 1.1. Şekerler..... | 347 |
| 1.2. Proteinler..... | 348 |
| 1.3. Organik Asitler..... | 349 |
| 1.4. Vitaminler..... | 349 |
| 1.5. Mineraller..... | 349 |
| 2. Materyal ve Metot..... | 350 |
| 2.1. Materyal..... | 350 |
| 2.2. Yöntem..... | 350 |
| 2.2.1. Nem Tayini..... | 350 |

| | |
|--|-----|
| 2.2.2. Serbest Asitlik Tayini..... | 350 |
| 2.2.3. Elektriksel İletkenlik Ölçümü | 350 |
| 2.2.4. C4 ve C13 Analizleri | 351 |
| 2.2.5. Şeker Analizi..... | 351 |
| 2.2.6. Diastaz Sayısı Tayini..... | 351 |
| 2.2.7. Prolin Miktarı Tayini | 351 |
| 2.2.8. Hidroksi Metil Furfural (HMF) Tayini..... | 351 |
| 3. Araştırma Bulguları ve Tartışma..... | 352 |
| 3.1. Nem Tayini | 352 |
| 3.2. Serbest Asitlik | 353 |
| 3.3. Elektriksel İletkenlik | 354 |
| 3.4. C4 ve C13 Analizleri..... | 355 |
| 3.5. Şeker Analizi..... | 355 |
| 3.6. Diastaz Sayısı | 357 |
| 3.7. Prolin Miktarı..... | 358 |
| 3.8. HMF Miktarı | 360 |
| 3.9. Naftalin Miktarı Tayini | 361 |
| Sonuç..... | 362 |
| Kaynakça | 363 |

BÖLÜM 4

2010-2021 YILLARI ARASINDA ARDAHAN YÖRESİNDEKİ RUMİNANTLARDA GÖRÜLEN ÖNEMLİ BAKTERİYEL VE VİRAL HASTALIKLAR

| | |
|--|-----|
| Giriş | 367 |
| 1. Ardahan Yöresinde Görülen Önemli Bakteriyel Hastalıklar | 368 |
| 1.1. Brusellozis (Brucellosis)..... | 368 |
| 1.1.1. Türkiye’de Brusellozis | 369 |
| 1.1.2. Ardahan’da Brusellozis | 369 |
| 1.2. Şarbon (ANTHRAX) | 371 |
| 1.2.1. Türkiye’de Şarbon | 371 |
| 1.2.2. Ardahan’da Şarbon..... | 372 |
| 2. Ardahan Yöresinde Görülen Önemli Viral Hastalıklar | 373 |
| 2.1. Şap Hastalığı (Foot and Mouth Disease-Fmd) | 373 |
| 2.1.1. Türkiye Şap Hastalığı..... | 374 |

| | |
|--|-----|
| 2.1.2. Ardahan'da Şap Hastalığı | 376 |
| 2.2. Koyun ve Keçi Çiçeği (Sheep and Goat Pox Virus) | 375 |
| 2.2.1. Türkiye'de ve Ardahan'da Koyun ve Keçi Çiçeği | 377 |
| Sonuç | 377 |
| Kaynakça | 378 |

BÖLÜM 5

ARDAHAN İLİNDE KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE KOYUNLARIN BAZI ÖNEMLİ HASTALIKLARI

| | |
|---|-----|
| Giriş | 381 |
| 1. Türkiye'de Koyun Yetiştiriciliği | 383 |
| 2. Ardahan'da Koyun Yetiştiriciliği | 384 |
| 3. Bazı Önemli Hastalıklar | 387 |
| 3.1. Koyunlarda Şap Hastalığı | 387 |
| 3.2. Koyunlarda Bruselloz Hastalığı | 388 |
| 3.3. Koyunlarda Enterotoksemi | 390 |
| 3.4. Koyun-Keçi Vebası (Peste des Petits Ruminants-PPR) | 394 |
| 3.5. Koyun Çiçek Hastalığı | 395 |
| Sonuç | 397 |
| Kaynakça | 399 |

KISIM 4

ARDAHAN'IN COĞRAFYA VE TURİZMİ

BÖLÜM 1

ARDAHAN İLİNDE APİ TURİZMİN KIRSAL TURİZM PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK AMPİRİK BİR ANALİZ

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Giriş | 405 |
| 1. Api Turizme Kavramsal Bakış | 407 |
| 2. Materyal ve Metot | 409 |
| 2.1. Araştırma Sahası | 409 |
| 2.2. Yöntem ve Analizler | 411 |
| 2.2.1. SWOT Analizi | 412 |
| 2.2.2. Bulanık AHS | 412 |
| 3. Bulgular | 417 |

| | |
|--|-----|
| Bulguların Tartışılması ve Sonuç | 423 |
| Kaynakça | 427 |
| Ekler | 430 |

BÖLÜM 2

ARDAHAN'IN KLİMATİK ÖZELLİKLERİNİN SEKTÖREL İKLİM İNDİSLERİ VE GELECEK YILLARA YÖNELİK PROJEKSİYONLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

| | |
|--|-----|
| Giriş | 435 |
| 1. Ardahan'ın Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri..... | 437 |
| 2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı | 438 |
| 2.1. Yöntem | 438 |
| 2.2. Amaç ve Kapsam | 441 |
| 3. Bulgular..... | 441 |
| 3.1. Ardahan'ın Klimatik Özellikleri..... | 441 |
| 3.2. Ardahan'ın Sıcaklık Projeksiyonları | 445 |
| 3.3. Ardahan'ın Yağış Projeksiyonları..... | 446 |
| 3.4. Ardahan'ın İklim İndisleri | 447 |
| 3.4.1. Ardahan'ın Sıcaklık Göstergeleri | 447 |
| 3.5. Ardahan'ın Yağış Göstergeleri..... | 453 |
| 3.6. Nemlilik Göstergeleri | 454 |
| 3.7. Ardahan'ın Klimatik Konfor Göstergeleri..... | 456 |
| 3.8. Ardahan'ın Vejetasyon Göstergeleri..... | 458 |
| Sonuç..... | 460 |
| Kaynakça | 462 |

BÖLÜM 3

ARDAHAN İLİ İHTİYOFANASI

| | |
|---|-----|
| Giriş | 463 |
| 1. Bulgular..... | 466 |
| 1.1. Ardahan'da Dağılım Gösteren Balık Türleri..... | 466 |
| 1.1.1. <i>Acanthobrama Microlepis</i> De Filippi, 1863..... | 470 |
| 1.1.2. <i>Alburnoides Eichwaldii</i> de Filippi, 1863 | 470 |
| 1.1.3. <i>Alburnus Filippi</i> Kessler, 1877 | 471 |
| 1.1.4. <i>Barbus Cyri</i> de Filippi, 1865..... | 472 |
| 1.1.5. <i>Capoeta Capoeta</i> Guldenstädt, 1773..... | 472 |

| | |
|---|-----|
| 1.1.6. <i>Carassius Gibelio</i> Bloch, 1782..... | 473 |
| 1.1.7. <i>Coregonus Albula</i> Linnaeus, 1758 | 474 |
| 1.1.8. <i>Cyprinus Carpio</i> Linnaeus, 1758 | 475 |
| 1.1.9. <i>Chondrostoma Cyri</i> Kessler, 1877..... | 476 |
| 1.1.10. <i>Leucalburnus Satunini</i> (Berg, 1910) | 476 |
| 1.1.11. <i>Leuciscus Aspius</i> (Linnaeus, 1758) | 477 |
| 1.1.12. <i>Luciobarbus Capito</i> (Güldenstädt, 1773) | 478 |
| 1.1.13. <i>Luciobarbus Mursa</i> (Güldenstädt, 1773) | 478 |
| 1.1.14. <i>Oxynoemacheilus Brandtii</i> Kessler, 1877 | 479 |
| 1.1.15. <i>Oxynoemacheilus Veyselorum</i> Çiçek, Eagderi & Sungur, 2018 | 480 |
| 1.1.16. <i>Oxynoemacheilus Cyri</i> (Berg, 1910) | 480 |
| 1.1.17. <i>Ponticola Cyrius</i> (Kessler, 1874)..... | 481 |
| 1.1.18. <i>Pseudorasbora Parva</i> Temminck & Schlegel, 1846 | 482 |
| 1.1.19. <i>Romanogobio Macropterus</i> (Kamensky, 1901) | 483 |
| 1.1.20. <i>Sabanejewia Aurata</i> (De Filippi, 1863)..... | 483 |
| 1.1.21. <i>Salmo Caspius</i> Kessler, 1877 | 484 |
| 1.1.22. <i>Squalius Agdamicus</i> Kamensky, 1901 | 484 |
| 1.1.23. <i>Squalius Turcicus</i> de Filippi, 1865 | 485 |
| 2. Sonuçlar | 485 |
| 2.1. Ardahan İlinde Tespit Edilen Balık Türlerinin Koruma Statüleri ve Tehditler..... | 486 |
| 2.2. Ardahan İlinde Dağılım Gösteren Yabancı Balık Türleri | 487 |
| Teşekkür | 487 |
| Kaynakça | 488 |

BÖLÜM 4 ARDAHAN'IN İÇME SUYU KALİTESİ

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Giriş | 489 |
| 1. Ağır Metal Analiz Sonuçları | 492 |
| 2. Su Tüketim Anket Sonuçları | 504 |
| Sonuç | 509 |
| Teşekkür | 510 |
| Kaynakça | 510 |

KISIM 5
ARDAHAN'DA YENİLENEBİLİR ENERJİ

BÖLÜM 1
ARDAHAN'DA KÜÇÜK ÖLÇEKLİ HİBRİT ENERJİ YATIRIMI İÇİN FİZİBİLİTE
ÇALIŞMASI

| | |
|--|-----|
| Giriş | 513 |
| 1. Optimal Hibrit Enerji Sistemi | 516 |
| 1.1. Hibrit Sistem Konfigürasyonu ve Araştırma Prosedürü | 517 |
| 1.2. Güvenilirlik Modellemesi..... | 521 |
| 2. Ardahan İli İçin Güneş/Hidroelektrik Enerjisi Potansiyelinin Belirlenmesi | 522 |
| Tartışma ve Sonuçlar | 526 |
| Referanslar..... | 528 |

BÖLÜM 2
ARDAHAN'DAKİ ELEKTRİKLİ ARAÇLARIN ENERJİ SARFIYATINI ÇILDIR RÜZGÂR ENERJİSİ
İLE KARŞILAMA POTANSİYELİ

| | |
|--|-----|
| Giriş | 531 |
| 1. Elektrikli Araçlar ve Rüzgâr Enerjisi Üreticisinin Ortak Çalışması | 535 |
| 2. Rüzgâr Hızı Verilerinin Analiz Sonuçları ve Elektrikli Araç Yakıt Tahmini | 538 |
| Sonuçlar..... | 541 |
| Kaynakça | 545 |